

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ВІДДІЛЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ
ТА ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА**

УКРАЇНСЬКІ ПЕДАГОГИ ПРО НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ

*Збірник матеріалів
Всеукраїнського науково-практичного семінару*

Київ-2016

УДК 37.035:172.15
ББК 78.005.22
У-45

*Затверджено до друку вченою радою
Державної науково-педагогічної бібліотеки України
імені В. О. Сухомлинського,
протокол №10 від 29 червня 2016 р.*

Редакційна колегія:

Березівська Л. Д. (голова редкол.), доктор педагогічних наук, професор, директор ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського;

Зозуля С. М., кандидат історичних наук, учений секретар ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського;

Філімонова Т. В., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу історії освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Літературний редактор:

Редько-Шпак Л. В., провідний редактор відділу наукової реферативної та аналітичної інформації у сфері освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

Рецензенти:

Сухомлинська О. В., доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, академік-секретар Відділення загальної педагогіки та філософії освіти Президії НАПН України.

Коляда Н. М., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки, соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Українські педагоги про національно-патріотичне виховання : зб. матеріалів Всеукр. наук. – практ. семінару /ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського [та ін.] ; [редкол.: Березівська Л. Д. (голова редкол.), Зозуля С. М., Філімонова Т. В. ; літ. ред. Редько-Шпак Л. В. ; рецензент Сухомлинська О. В., Коляда Н. М.] – Київ : [ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського], 2016. – 60 с.

Збірник містить матеріали, в яких стисло викладено наукові повідомлення учасників Всеукраїнського науково-практичного семінару «Українські педагоги про національно-патріотичне виховання», що відбувся у Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського 18 травня 2016 р.

УДК 37.035:172.15
ББК 78.005.22

ISBN 978-966-97408-7-8

© Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені В. О. Сухомлинського, 2016

ЗМІСТ

ЗМІСТ	3
РЕФЛЕКСІЇ УКРАЇНСЬКИХ ПЕДАГОГІВ РІЗНИХ ЧАСІВ ПРО ПАТРІОТИЗМ І НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ	6
<i>Л. Д. Березівська</i> УКРАЇНСЬКІ ПЕДАГОГИ ПРО НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ: ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЖУРНАЛУ “ВІЛЬНА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА” (1917–1920)	7
<i>Г. І. Іванюк</i> ІДЕЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА	8
<i>Н. І. Богданець-Білокаленко</i> ПОГЛЯДИ ПЕДАГОГІВ ПОЧАТКУ ХХ СТ. НА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ Й ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ	12
<i>Н. А. Калініченко</i> ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ УДІЯЛЬНОСТІ ВАСИЛЯ КАЮКОВА (1945–2001)	14
<i>Н. М. Коляда</i> НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВНЗ	15
<i>В. Л. Федяєва</i> КУЛЬТУРА, ОСВІТА, ТРАДИЦІЇ ЯК ОБ’ЄКТИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В ІСТОРІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПЕДАГОГІКИ	16
<i>Г. В. Бєлан</i> НАЦІОНАЛЬНИЙ КОНЦЕПТ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО РУХУ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ	17
<i>С. М. Зозуля</i> НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ: СЕМАНТИКО-ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС	18
<i>І. В. Швецова</i> АКТИВІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ ПЕДАГОГІВ ТА СІМ’Ї У ЗАЛУЧЕННІ ДІТЕЙ ДО СПІЛЬНОЇ ПАТРІОТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	21
<i>О. О. Кравченко</i> ПЕДАГОГІЧНА ТА НАУКОВО–ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША (1819–1897)	22
<i>І. В. Албул</i> ВОЛОДИМИР НАУМЕНКО (1852–1919) У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ ТА ОСВІТИ	23
<i>Л. М. Заліток</i> ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АВТОРСЬКИХ КАЗОК ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО	24
<i>С. В. Тарнавська</i> САВА ХРИСТОФОРОВИЧ ЧАВДАРОВ ПРО ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В СІМ’Ї	26
<i>Л. І. Страйгородська</i> НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ПУБЛІКАЦІЯХ УКРАЇНСЬКОГО ПЕДАГОГА-ПРОСВІТИТЕЛЯ ОЛЕКСАНДРА ДОРОШКЕВИЧА	27
<i>А. В. Селецький</i> ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕТРА ХОЛОДНОГО	28
<i>Л. В. Рабаданова</i> ТЕОРІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ У ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНІЙ СПАДЩИНІ ПАМФІЛА ЮРКЕВИЧА	29
<i>Т. В. Янченко</i> ІДЕЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ УКРАЇНСЬКИХ ПЕДОЛОГІВ	30

<i>Л. В. Корж-Усенко</i> ІДЕЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В ІСТОРІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ	31
<i>Т. Г. Чикалова</i> ІДЕЇ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У СПАДЩИНІ ОЛЕКСАНДРА АНТОНОВИЧА ЗАХАРЕНКА.....	32
<i>С. Ю. Головчук</i> ІДЕЯ ВИХОВАННЯ ПАТРІОТА-ДЕРЖАВНИКА В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ ГРИГОРІЯ ВАЩЕНКА	33
<i>І. В. Леонтьєва</i> ДО ПИТАННЯ ВИВЧЕННЯ ФЕНОМЕНУ ПАТРІОТИЗМУ (ЗА СПАДЩИНОЮ ОЛЕКСАНДРА ЛАЗУРСЬКОГО).....	33
<i>О. В. Похілько</i> ІДЕЇ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ ЮРІЯ ПЕТРОВИЧА СТУПАКА	35
<i>В. В. Олійник</i> ШКІЛЬНЕ СВЯТО ЯК ЗАСІБ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ У ПРАКТИЦІ ПАВЛИСЬКОЇ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО: СУЧАСНЕ ОСМИСЛЕННЯ	36
ПРОЕКТИ Й ТЕХНОЛОГІЇ ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ УКРАЇНИ	37
<i>К. О. Журба</i> СВОБОДА ЯК АСПЕКТ ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ ПРІОРИТЕТНОЇ В УЧНІВ ОСНОВНОЇ ТА СТАРШОЇ ШКОЛИ	38
<i>Н. М. Стеценко</i> ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ У СІЛЬСЬКІЙ ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ	39
<i>Л. І. Меленець</i> УКРАЇНСЬКИЙ ДИТЯЧИЙ САДОК ЗА СОФІЄЮ РУСОВОЮ	40
<i>В. Ю. Щербина</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ ЛЮБОВІ ДО РІДНОГО МІСТА У СУЧАСНІЙ СІМ'Ї ТА ШКОЛІ	41
<i>І. І. Хемчян</i> ШКІЛЬНА БІБЛІОТЕКА В СИСТЕМІ ГРОМАДЯНСЬКО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ	42
<i>С. В. Кириї</i> ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЧЕРЕЗ КОМПЛЕКСНІ БІБЛІОТЕЧНІ ЗАХОДИ.....	44
<i>М. М. Голубка</i> МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ ЯК СВІДОМОГО ПОЧУТТЯ	45
<i>С. А. Пазюк</i> ПАТРІОТИЗМ: ВІД ПРОТИЛЕЖНОГО	47
<i>Л. С.Лящук</i> ВИХОВУЄМО ПАТРІОТА	48
<i>В. М. Янченко</i> РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК ЧИННИК ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ.....	49
<i>С. В. Федотенко</i> ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	50
<i>О.В.Панченко</i> ТЕХНОЛОГІЇ ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ В ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ.....	51
<i>Н. Богдан</i> ТЕХНОЛОГІЧНЕ ПОРТФОЛІО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ З ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ	52
ОБРАЗ БАТЬКІВЩИНИ В УКРАЇНСЬКИХ ПІДРУЧНИКАХ І ЛІТЕРАТУРІ ДЛЯ ДІТЕЙ	54
<i>Н. Б. Антоненко</i> ОБРАЗ БАТЬКІВЩИНИ В ПІДРУЧНИКАХ ДЛЯ ДІТЕЙ УКРАЇНСЬКИХ ЕМІГРАНТІВ (1920–1940)	55

<i>Т. Л. Гавриленко</i> ОБРАЗ БАТЬКІВЩИНИ В ПІДРУЧНИКАХ З ЧИТАННЯ ДЛЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПЕРІОД ВІДРОДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ В УКРАЇНІ (1991–2001)	56
<i>Т. В. Філімонова</i> В.О.СУХОМЛИНСЬКИЙ: ЩОБ У СЕРЦІ ЖИЛА БАТЬКІВЩИНА	57
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	59

**РЕФЛЕКСІЇ УКРАЇНСЬКИХ ПЕДАГОГІВ
РІЗНИХ ЧАСІВ ПРО ПАТРІОТИЗМ І
НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ
ДІТЕЙ І МОЛОДІ**

Л. Д. Березівська

УКРАЇНСЬКІ ПЕДАГОГИ ПРО НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ: ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЖУРНАЛУ “ВІЛЬНА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА” (1917–1920)

Нині в умовах зовнішніх загроз і внутрішніх викликів питання національно-патріотичного виховання дітей та молоді в Україні набуло особливої актуальності на різних рівнях – державному, науковому, громадському. З огляду на це осмислення ідей українських педагогів доби Української революції (1917–1920), становлення української державності, проведення реформи освіти в складних суспільно-політичних реаліях і в умовах війни з російським більшовизмом є доцільним, оскільки певною мірою перегукується з нинішніми суспільними та освітніми процесами в незалежній Україні. У 1917–1920 рр. українські уряди і свідоме громадянство розгорнули роботу зі створення національної системи освіти, української школи. Журнал “Вільна українська школа” (1917–1920), заснований Всеукраїнською учительською спілкою, об’єднав освітянську громадськість довкола ідеї створення національної системи освіти в руслі кращих національних та європейських традицій. У редакційному комітеті працювали відомі педагоги та освітні діячі: О. Дорошкевич (голова), К. Лебединцев, О. Музиченко, В. Підгаєцький, С. Русова, Я. Чепіга.

Аналіз матеріалів (статті педагогів, освітян, нормативні документи тощо) журналу засвідчив, що на його сторінках активно обговорювалася проблема національно-патріотичного виховання дітей та молоді. Крізь призму зарубіжного досвіду, критичного аналізу успадкованої денационалізованої системи виховання в умовах відсутності української школи в Російській імперії українські педагоги та освітні діячі (О. Дорошкевич, О. Левитський, С. Русова, І. Стешенко, Я. Чепіга та ін.) розмірковували над суттю понять “національне виховання”, “національно-патріотичне виховання”. Вони намагалися показати значення національно-патріотичного виховання для розвитку української дитини зокрема й української нації загалом. У центрі виховного процесу постала дитина, її індивідуальність. Педагоги з власного досвіду, керуючись ідеями вітчизняних і зарубіжних педагогів, виокремлювали дієві засоби національного виховання: українська школа, українська мова навчання, зміст освіти, запровадження предметів українознавства (українська мова і література, історія і географія України), позанавчальна робота й позашкільна освіта, зокрема присвячені відомим українським культурним діячам літературно-музичні свята, екскурсії, гуртки, українська пісня (створення національних хорів), українська книга, українська бібліотека, українська іграшка, учнівські організації; періодична преса тощо. Важливо, що зі сторінок часопису звучить стратегічна мета національного виховання – виховання в дітей і молоді поваги та любові до Батьківщини, українського народу задля утвердження України як

авторитетної держави у світі, становлення громадянина-патріота. Успіх її реалізації залежить від спільних дій влади, громадськості, школи і сім'ї.

Г. І. Іванюк

ІДЕЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

В умовах поступу України шляхом євроінтеграції, посилення співпраці з різними країнами актуалізується й проблема не лише державної, а й національно-культурної ідентифікації. Такий перебіг характерний не лише для української спільноти. Підвищення інтересу до власного національно-культурного “Ми” спостерігається насамперед у тих країнах, які стали незалежними в недалекому минулому, або ж виборюють свій суверенітет сьогодні. Тому проблема національно-патріотичного виховання дітей, молоді є дуже чутливою до суспільних трансформацій, а їх рушієм часто виступає національно зріле громадянство.

У різні роки до проблеми національно-патріотичного виховання зверталися українські філософи, педагоги, громадські діячі. Студіювання педагогічної думки України ХХ – початку ХХІ століття дає підстави стверджувати, що національне виховання має давні витoki. У письмових джерелах ми простежуємо прихильність до ідей патріотичного виховання, зокрема захисту вітчизни у Повчанні Володимира Мономаха. У добу Київської Русі поняття “патріотизм” наповнювалося найвищим морально-духовним особистісним змістом – вірність, стійкість, доброчинність, мужність.

У різні роки попередніх століть землі України входили до великих і менших держав: Австро-Угорської і Російської імперій, Речі Посполитої, Румунії. З огляду на це в імперську добу, коли Україна не була суверенною державою, ідеї національного виховання концентрувалися навколо проблеми здобуття незалежності та її захисту. Суголосними суспільному прагненню до перебудови незалежної держави на теренах України є думки західноукраїнського педагога, громадського діяча М. Галущинського: “суспільно-просвітницька робота повинна стояти на гордім платонівським принципі впливати на перебудову самої держави” (Галущинський М. Народна освіта й виховання народу. Методи й цілі. Львів. Коштом товариства “Просвіта” у Львові, 1920 (з друку. Ставроцигійського інституту) С.3)

У роки Української революції (1917-1921) уперше в історії України зроблено спробу розбудови системи освіти на національному ґрунті. Когорту національно орієнтованих діячів освіти представляли С. Русова, С. Сірополко, Д. Дорошенко, Михайло і Олександра Грушевські, В. Науменко, Я. Чепіга, П. Холодний, М. Дем'яновський.

Встановлення більшовицької влади та утвердження Української соціалістичної радянської республіки зумовили нові підходи до патріотичного виховання, що ґрунтувалося на пріоритетах класовості.

Морально-духовні цінності підмінялися тими, що відповідали ідеологемам часу, лініям партії. Патріотизм набував явних класово-ідеологічних ознак. Педагогічна думка та практика патріотичного виховання обмежувалась “єдиновірною” системою виховання “нової людини”, а її автор – А. Макаренко став основоположником теорії колективного виховання. Слід зазначити, що педагогічні ідеї А. Макаренка втілювалися в практику досить успішно й мають і донині певні родзинки, зокрема створення ситуації успіху. Однак надмірна політизація змісту й форм такого виду педагогічної діяльності, що виявилось у вивільненні особистого творчого потенціалу вихованців, зумовило певну суперечність між успішною реалізацією виховної системи і неспроможністю існуючої політичної еліти зрозуміти особистісний і суспільний сенс патріотичного виховання. Відтак система виховання “без А. Макаренка” нагадувала собою недолуге й жорстке регламентування, а пізніше перетворилася в бумеранг, несприйняття й зневіру до облудливих цінностей.

Лібералізація суспільного життя, що стало наслідком хрущовських реформ, створила ґрунт для сплеску “олюдненої” педагогіки. У канву гуманістичної педагогіки вписано виховні системи В. Сухомлинського, І. Ткаченко, О. Захаренка. Педагоги-новатори запропонували якісно нові підходи до виховання, а саме: повага до особистості, виховання в діяльності, зв’язок виховання з життям, добро і творчість. Моральні чесноти й обов’язок, повага, співпереживання, готовність прийти на допомогу визначалися як пріоритетні у вибудовуванні виховання патріота-громадянина-інтернаціоналіста. Однак у практиці шкіл поширеними були заорганізованість, осценарювання всієї діяльності учнів, “подвійні стандарти” – розбіжність ідей і, власне, діяльності. Зважаючи на це, постала гостра потреба у вдосконаленні мети, змісту й методів виховання.

Варто зауважити, що вплив світової культури на становлення ціннісних орієнтирів молоді в радянській системі освіти послаблювався зневагою, а іноді й імперською високомірністю до національних культур. До переліку “меншовартісних” було віднесено й українську національну культуру. На тлі загального знецінення внеску українського народу в скарбницю світової культури, нівелювалися кращі ідеали людства. Відтак “спільність радянського народу” виявилася деревом без кореневої системи, яке й дало доброго плоду на віки.

Світовим досвідом і наукою доведено, що становлення й розвиток духовно багаті особистості неможливі без засвоєння нею національних і загальнолюдських цінностей. Як свідчить досвід людства та результати педагогічних спостережень, моральні цінності сприймаються особистістю в дошкільному, шкільному й студентському віці більш свідомо, якщо базові цінності прищеплено засобами національно-культурних традицій, рідної мови, народної творчості. Проте в умовах сучасних світових інтеграційних процесів проблема пізнання здобутків рідного народу як основи духовності людини тісно пов’язано з полікультурним підходом. Від того, як будуть жити

в нашій країні люди різних національностей (представники різних культур), наскільки духовне відродження України сприятиме їхньому розвитку, значним чином залежатиме й наша репутація у світі. Співіснування людей різних культур (національностей), умови для розвитку й саморозвитку визначають авторитет держави у світовому співтоваристві.

З огляду на це набуває важливості необхідність формування в молодій генерації усвідомлення цінності внеску кожної нації (етносу) в скарбницю загальнолюдських надбань, розуміння неповторності культур й утвердження міжкультурних відносин. Доцільно організоване національне виховання розглядаємо як створення педагогічних і психологічних умов становлення й розвитку національного типу особистості, суверенної індивідуальності, яка цінує свою культурну та національну ідентичність і визнає цінність культур народів інших націй, забезпечує духовну наступність генерацій.

Національно-патріотичне виховання в системі освіти України може бути ефективним за умови чіткого уточнення виховного ідеалу, мети й завдань, вдосконалення засобів розвитку цього складного феномена, зокрема, змісту, форм і методів, урахування суспільних потреб і світових тенденцій, налагодження продуктивної морально-духовної комунікації культурних спільнот і засобів масової інформації, державницьких підходів до організації й діяльності навчальних закладів різних рівнів, визначення національного виховання як пріоритету держави, родини, громадянського суспільства.

У зв'язку з цим, метою національного виховання слід вважати розвиток духовно багатой особистості на основі гармонійного пізнання та осмислення національної культурної спадщини й здобутків інших народів, залучення дітей і молоді до засвоєння загальнолюдських ідеалів, готовності захищати батьківщину, родину.

У сенсі розуміння сутності національного вихованого ідеалу, його складових і витоків Г. Ващенко писав: “Традиційний ідеал – це не вишита сорочка, яку можна скинути і все ж таки залишатися українцем. Ідеал людини – це те краще, що створив народ у розумінні властивостей людської особистості та її призначення” [1, с. 108].

Завдання патріотичного виховання полягає в набутті молодим поколінням соціального досвіду, успадкуванні культурних надбань українського народу, реалізації міжкультурного спілкування.

Удосконалення змісту національно-патріотичного виховання полягає насамперед в залученні школярів до рідної мови, прищеплення любові до неї. Важливо, щоб кожний громадянин України, знаючи рідну й державну мову, шанував мови тих людей, які живуть поряд з ним. Чільне місце в оновленні змісту освіти сучасної генерації має зайняти розкриття правди про історичне минуле українського та інших народів. Національне виховання шляхом пізнання минулого потребує цілісного та об'єктивного підходу. Завдання педагога полягає в доборі таких форм і методів його розкриття, які б допомогли молоді усвідомити, що історія її рідного народу неодмінно є й історією іншого народу, тому правда про неї не може бути різною, адже

істина завжди єдина. Тільки в руслі такого підходу є можливим становлення характеру, в якому національна гідність тісно пов'язана з повагою до інших народів і націй. Тож на основі поєднання національної пам'яті та усвідомлення сучасних надбань культури формується національна гідність, духовно розкріпачується людина. Тому особливо актуальними видаються слова М. Грушевського про те, що часи романтичної ідеалізації старовини минули і тепер свої ідеали ми маємо шукати не в минулому, а в майбутньому [2].

Національне виховання – це процес, який не тільки відкидає і заперечує національну відокремленість, а навпаки – потребує пізнання та осмислення національно-культурної спадщини інших народів. Лише на багатокультурному ґрунті виникає розуміння того, що національне та загальнолюдське не є альтернативними поняттями, а виступають як дві грані єдиного цілого. Загальнолюдське функціонує й розвивається завдяки національному, а в останньому відображається зв'язок часів та поколінь в історичному розвитку всього людства [3, с. 27-40].

Пам'ятаючи слова біблійної притчі про сіяча, слід визнати, що зерно національного становлення особистості сьогодні може приносити плоди духовності тільки на животворному багатокультурному ґрунті. Не замикаючись на минулому, а пізнаючи сучасну світову культуру, людина може почувати себе рівною серед інших, зберігаючи свою національну неповторність як найдорожчий скарб. Отже, для національно-патріотичного виховання молоді в Україні “багатонаціональність – не біда, не зайвий тягар, не тимчасова незручність чи перешкода, а величезне багатство і сила, надзвичайно щасливий шанс для духовної невичерпності” [4, с. 674].

У сучасному світі виховання учнів виконує два органічно пов'язані завдання:

- розвиток національного характеру, способу мислення, особистісного розуміння вітчизняної й світової культури;
- формування інтеркультурного мислення, розуміння взаємозв'язків між націями, державами, що забезпечують гармонійний розвиток особистісного, національного й загальнокультурного.

Список використаних джерел:

1. Ващенко Г. Виховний ідеал / Г. Ващенко. – Полтава : Полтавський вісник, 1994. – С. 108.
2. Грушевський М. С. Про українську мову і українську справу / М. С. Грушевський // Великий українець: Матеріали з життя та діяльності М. С. Грушевського. – К.: Веселка, 1992.
3. Практична педагогіка виховання: посібник з теорії та методики виховання/ За редакцією Красовицького М. Ю. Упорядник Іванюк Г. І. – Київ–Івано–Франківськ.: «Плай», 2000. – С. 27–40.
4. Юркевич П. Вибране / П. Юркевич. – К.: Вид-во гуманітарної літератури «Абрис», 1993. – С. 673.

ПОГЛЯДИ ПЕДАГОГІВ ПОЧАТКУ ХХ СТ. НА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ Й ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ

Ідея створення національної системи виховання й навчання молодого покоління, педагогіки й психології на національній основі стали головною справою життя Софії Русової, Якова Чепіги та Бориса Грінченка.

Спробуємо здійснити короткий екскурс в історію: кінець ХІХ – початок ХХ століть. В Україні відбуваються визначні національно-культурні події. Насамперед, збереження національної свідомості українського народу в добу найжорстокіших утисків і принижень українців як окремих особистостей, так і народу з боку різних його ворогів, серед яких найпомітніше місце належить російській імперії.

Важливою спільною рисою у поглядах на національну школу було ставлення до рідної мови. Педагоги початку ХХ століття палко відстоювали ідею навчання дітей в Україні рідною мовою у школах і дитячих садках. Навчання дитини необхідно здійснювати рідною мовою, адже це мова культури, у контексті якої виховується дитина. Рідну мову можна набути, втратити, змінити або так ніколи і не мати. Є рідна культура – є рідна мова. Немає рідної культури – є мова спілкування. Кожна мова і українська, зокрема, – це певна картина або модель світу, певна призма, через яку людина дивиться на світ і сприймає його. Проте, цю першооснову духовності було заборонено низкою указів (починаючи з 1863 р.) 1876 р. та ін. Тому й постала гостро проблема відстоювання української мови у пригнобленій країні не тільки прогресивними педагогами, а й громадськими організаціями.

У праці “Нова школа” Софія Русова ставить головну вимогу до національної школи – викладання рідною мовою. “Рідна мова у вихованні й освіті – то є найкращий інтимний провідник думок, почувань, вражень” [3, с.294]. Як бачимо, рідна мова, на думку С. Русової, є не лише засобом вираження національного, а й індивідуального в людині. Це важливо не тільки для української мови, а й для мови будь-якої нації. Можливо такий погляд на мову викликав до Софії Русової націоналістичних підозр з боку представників владних структур.

Подібне трактування щодо мови в національній школі обстоював і Яків Чепіга. У працях “Національність і національна школа”, “Національне виховання” вчений неодноразово наголошував на зв’язку рідної мови, мовлення індивіда й розвитку мислення, уяви та дій дитини. Він вважав, що у світі існують незаперечні закони послідовності. Особливо це виявляється в мові й думці, яка тісно пов’язана з мовленням. “Рідна мова – наша суть”, – писав Яків Чепіга у статті “Національність і національна школа”. В іншій статті “Проект української школи” [6] Яків Чепіга пропонує запровадити таку нову школу, де дитина зможе вчитися справжнього, духовного, базового на народній культурі. Він окреслив принципи української школи: освіта має бути глибоко національною, а отже, й рідномовною; першоджерельна основа нової школи –

інтереси народу. Педагог детально й послідовно спостерігає, як непросто дитині навчатися чужою (російською) мовою. Як і Софія Русова, він надає надзвичайної важливості рідній мові в дитячому дошкільному закладі. Отже, Я. Чепіга і С. Русова пропонують однакові концепції щодо рідної мови в національній українській школі:

- рідна мова – це унікальний скарб народу, його основа, у рідній мові криються найдорожчі, найкращі підмурівки культури, які дають людині вищі щаблі осягнення духу й розуму;

- мова – то духовне, морально-етичне минуле й сучасне народу і окремого індивіда та цілої нації.

Педагог порівнює потребу в рідній мові у навчанні й вихованні з природними явищами, без яких взагалі неможливе життя: “Рідна мова у школі так само потрібна для освіти дитини, як чисте повітря і світло для нормального розвитку організму” [4, с. 55].

На таких позиціях стояв й інший визначний громадсько-культурний діяч і педагог Борис Грінченко. Він вболівав за долю свого народу та української мови, переживав різні її утиски. Хвилював його і жалюгідний стан шкільництва в Україні, особливо в селах. З цього приводу він пише чимало статей і розвідок, у яких порушує актуальні проблеми української школи в умовах заборони українського слова. Серед них – “На беспросветном пути”, “Яка тепер народна школа на Україні”, “Якої нам треба школи”, “Народні вчителі і вкраїнська школа” тощо.

Софія Русова була переконана, що саме завдяки освіті, освіченості український народ матиме своє національне самовираження й самоутвердження серед інших народів світу. “Народ, що не має своєї школи, попасає задніх! Йому замкнено двері до пишного розвитку своїх культурних сил, він засуджений на пригноблене становище, на постійне, вживання чужого хліба; живе він не по своїй живій душі, а чужим розумом” [3, с. 2]. Такий висновок робить Софія Русова в одній із статей про національне виховання. Найтвердішою й найміцнішою підвалиною національної самостійності Борис Грінченко вважав розвиток освіти в Україні.

Актуальною є думка Бориса Грінченка, який в одній із своїх педагогічних статей “Якої нам треба школи?” називає злочином те, що чужа мова витісняє, заступає рідну. “З чужомовної науки дитина дуже часто стає якоюсь недотепною, важкою на думку” [2, с.118]. Автор у статті розглядає мову як морально-етичний фактор у сім’ї та суспільстві. Він вважав, що перекручення рідної мови призводить до непорозумінь і сварок у родині. Дитина, яка навчилася говорити “по-московському”, починає зневажати батька й матір, що говорять “по-мужицькому”. А коли ж дитина підростає, то нехтує і цурається української нації.

Ідеї демократизму, народності, гуманізму, започатковані видатними світочами педагогіки С. Русовою, Б. Грінченком, Я.Чепігою, надаватимуть навчанню та вихованню національного змісту у формуванні якісно нової особистості як учителя-вихователя, так і учня сьогоденної доби. І неможливо

заперечити актуальність сказаного Софією Русовою: “Життя не жде: воно нас кличе до роботи, і доля, щастя нашого народу залежить від того, як ми переведемо в життя дороге, велике гасло: вільна національна школа для виховання вільної, свідомої, дужої нації” [3, с.206].

У цій невеличкій розвідці автор лише частково розглянув аспекти важливості української мови в педагогіці С. Русової, Б. Грінченка та Я. Чепіги. Проте навіть коротке наукове дослідження теоретичних поглядів неповторних геніальних учених-педагогів спонукає до національного виховання через повагу до рідної мови. Любові навчити не можна: вона або є від народження, або відсутня ще в генетиці. Тому йдеться хоч би про повагу до свого, що формує таку ж повагу й до іншомовного, загальнолюдського, єднання й розуміння між націями, і в жодному випадку не провокує на війни та політичні розбрати. Взірцями цього і є постаті видатних, наукова та культурно-педагогічна спадщина яких надихає сучасних продовжувачів їхніх задумів та ідей на творчі пошуки.

Список використаних джерел:

1. Грінченко Борис. На беспросветном пути (об украинской школе) / Борис Грінченко. – Київ, 1905. – 27 с.
2. Животенко-Піанків А. Педагогічно-просвітницька праця Бориса Грінченка / А. Животенко-Піанків. – Київ, Просвіта, 1999. – 218 с.
3. Русова С. Вибрані твори / [упоряд., перед., комен. О.Проскура]. – Київ: Освіта, 1996. – 304 с.
4. Чепіга Я. Вибрані педагогічні твори: Навч. посіб. / [упор., наук. ред. Л. Березівська]. – Харків: «ОВС», 2006. – 328 с.
5. Чепіга Я. Національність і національна школа /Яків Чепіга // Світло. – 1910. – Кн. 1. – С.24–31.
6. Чепіга Я. Проект української школи/ Яків Чепіга // Світло. – 1913. – № 3–4. – С. 7-38.

Н. А. Калініченко

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ УДІЯЛЬНОСТІ ВАСИЛЯ КАЮКОВА (1945-2001)

Василь Каюков – заслужений учитель України, відмінник освіти України, учитель-методист, кандидат педагогічних наук, лауреат премії імені В. Винниченка, премії “Лиш храм збудуй”, переможець всеукраїнських конкурсів “Учитель року”.

Відомий український педагог створив оригінальну й ефективну систему, що ґрунтувалася на утвердженні національної свідомості, традицій і культури. З 1990 року очолював загальноосвітню школу № 21, розміщену на високому березі Інгулу. В основу навчально-виховного процесу школи покладено героїчні традиції українського народу. Школа формувалася як школа-берегиня з унікальною структурою та особливою системою учнівського самоврядування.

Так, у школі створено музейну кімнату Василя Сухомлинського, кімнати-лекторії імені Тараса Шевченка, Миколи Смоленчука, Івана Карпенка-Карого, поетеси Марії Губко, Івана Котляревського, української діаспори, історії Українського війська та Запорозького козацтва, портретні галереї.

Педагог був переконаний, що новій суверенній Україні потрібні нові люди – громадяни з глибоко осмисленою життєвою позицією, і виховати таку особистість можна тільки за умови розвитку національної освіти, що ґрунтується на ідеях патріотизму, народної філософії, засадах родинного виховання, української етнопедагогіки, наукової педагогічної думки. Провідні концепти патріотичного виховання учнівської молоді, результати масштабного експерименту підсумовані у його дисертаційному дослідженні “Патріотичне виховання учнів загальноосвітньої школи на героїчних традиціях українського народу” (1996) та книжках “Школа козацького виховання” (1996), “Національна школа: перші кроки” (1992). В. Каюков виховував в учнів любов до рідної мови, усвідомлену особисту відповідальність за збереження культурних надбань народу, прагнення вносити посильний вклад у розбудову своєї країни. Завдяки системі патріотичного виховання учнів, що склалася в школі № 21 м. Кіровограда, було створено оптимальну продуктивну модель педагогічної діяльності, спрямованої на виховання в учнів патріотичних почуттів.

Н. М. Коляда

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВНЗ

Сучасна молодь – це покоління людей, які у своїй більшості підтримують процеси формування демократичної незалежної держави, відродження України, генерація, що потребує більш конструктивних і динамічних еволюційних кроків щодо розвитку суспільства, покоління людей, які бажають вчитися, працювати, власними силами забезпечувати своє життя, врешті, генерація людей гарячих, радикально налаштованих, які не сприймають будь-яку фальш, нещирість, пусті обіцянки стосовно свого сьогодення і майбуття.

Нині набуває актуальності багатоаспектна проблема національно-патріотичного виховання, головна мета якого є набуття дітьми та молоддю соціального досвіду, готовності до виконання громадянських і конституційних обов’язків, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування особистісних рис громадянина Української держави.

Результативність національно-патріотичного виховання великою мірою залежить від того, наскільки ті чи інші форми та методи виховної діяльності стимулюють розвиток активності, свідомості, цілеспрямованості, самоорганізації, самоуправління. Як свідчить аналіз сучасної виховної практики діяльності вищих навчальних закладів, у контексті останніх тривожних подій активізується громадянська позиція студентської молоді, про що свідчать

численні загальноукраїнські й регіональні заходи та акції. Як приклад – інноваційний студентський проект Національно-патріотичний табір для студентської молоді “Дія”, створений та впроваджений на факультеті соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини спільно зі Студентською соціально-психологічною службою, Студентським науковим товариством та Центром педагогічного краєзнавства подвійного підпорядкування НАПН України та МОН України.

Перша зміна табору тривала з 24 вересня по 7 листопада 2014 року. Свою роботу Національно-патріотичний табір “Дія” урочисто розпочав 24 вересня 2014 року з організації інтелектуально-розважального ток-шоу “Я люблю Україну”. У межах Другої зміни (з 20 лютого по 23 квітня 2015 року) та Третьої зміни (з 21 вересня 2015 року) організовано соціальні та благодійні акції, флешмоби, поетичні читання, лекції, семінари, конференції, благодійні концерти, міський конкурс соціальних проєктів серед учнівської та студентської молоді “RAZOM” та ін. З 1 березня 2016 року стартувала Четверта зміна Національно-патріотичного табору для студентської молоді “Дія”.

В. Л. Федяєва

КУЛЬТУРА, ОСВІТА, ТРАДИЦІЇ ЯК ОБ'ЄКТИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В ІСТОРІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПЕДАГОГІКИ

У Сорбонській декларації (1998), що є основою матеріалів Болонського процесу, зазначено, що в процесі створення єдиного простору європейської вищої освіти “національні особливості і спільні інтереси можуть взаємодіяти і підсилювати один одного...”. Головним, що має відрізнити національні системи освіти, є виявлення в них національної культури.

Полікультурність історії педагогіки є досить складним явищем. Ураховуючи, що на території України проживали різні народи, то й виховання й освіта дітей вибудовувалися на принципі етнокультурності. Під етнокультурним спрямуванням освітньо-виховного процесу розуміємо таку характеристику, яка дає змогу визначити, як мета, завдання, зміст, форми виховання й навчання зорієнтовано на розвиток і соціалізацію особистості як суб'єкта етносу і громадянина багатонаціональної країни, здатної до самовизначення в умовах сучасної світової цивілізації.

З огляду на нові реалії сьогодення України, помітну роль відіграють дослідження в галузі національної історії і міжнаціональних відносин. Особливої актуальності набувають наукові дослідження культурно-історичних і духовно-національних традицій народу. Етнокультурна парадигма, що акумулює певну систему звичаїв, традицій, вчинків, моралі, становить основу для формування етноосвітніх систем виховання й навчання. Недооцінювання етнокультурної парадигми може призвести до втрати етнопедagogічної специфіки всієї системи виховання й навчання.

Входження України до європейського освітнього простору висуває нові вимоги до навчання й виховання підростаючого покоління, що має спиратися на кращі досягнення національної та світової культури як в інтелектуальній сфері, так і у формуванні моральності, збереженні фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я нації. Ідея необхідності відродження втрачених традицій вітчизняної педагогіки не викликає сумніву. На особливу увагу заслуговують етнокультурні традиції виховання дітей та молоді в Україні, які, враховуючи глобалізацію та інтернаціоналізацію соціальних процесів у світі, з одного боку, актуалізують питання збереження культурно-національних традицій народу, з іншого – створюють умови для розуміння й прийняття світового соціокультурного простору. Наступність національної культури здійснюється в процесі соціалізації особистості, її виховання й навчання, а механізм соціалізації забезпечує самовідновлення етносоціуму, духовне відродження одного покоління іншим.

Г. В. Бєлан

НАЦІОНАЛЬНИЙ КОНЦЕПТ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО РУХУ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТОЛІТТЯ

Розвиток та основні концепти української педагогічної думки та культурно-освітнього руху другої половини XIX ст. як історико-педагогічної реальності були зумовлені складними реформаційними процесами в суспільстві. На фоні перетворень, що відбувалися в Україні в процесі розвитку капіталізму, неминучим явищем її буття стала соціальна й ідейна диференціація українського суспільства. Разом з тим, цей період життя української нації не виключав і потужних історично неперервних інтеграційних процесів усередині українського народу, які консолідували його в націю. Без сумніву, одним із них і був розвиток національної освіти та шкільництва в Україні, побудованих на перевірених і усталених віками традиціях та ідеалах минулого, що не втратили свого значення і з плином часу.

Легітимний статус українського народу лише як інтегральної частини російської спільноти зумовлював постійні прагнення передової частини українського суспільства до збереження національної ідентичності та української ментальності. Демократична українська громадськість саме в цей період дедалі більше схиляється до думки, що становлення Людини з багатобарв'ям думок і почуттів, відчуттям власної гідності неможливе без урахування етнічних витоків, звернення до історичних національних цінностей і традицій. Український педагогічно-просвітницький рух цього періоду спрямований на створення виховної системи на засадах народності, демократизму й гуманізму.

Метою його було формування національно-свідомого громадянина України, людини з високими духовними ідеалами. Над розв'язанням цих

завдань працювали такі відомі українські педагогічні та громадські діячі, як М. Костомаров, П. Куліш, М. Драгоманов, В. Антонович, П. Чубинський, І. Франко, Б. Грінченко, О. Кониський та ін. Ці представники вітчизняного культурно-освітнього руху стверджували, що українська нація має історично зумовлені підстави і можливості для відродження й функціонування.

Аналіз праць видатних просвітителів другої половини XIX ст. свідчить про їх глибоке переконання в тому, що лише формування національної свідомості українського етносу, в основі якої є не тільки визнання цінності духовних і культурно-ідентифікуючих рис свого народу, а й прагнення до їх постійного захисту, збереження, збагачення в найскладніших соціально-історичних умовах другої половини XIX ст. повинно стати основою національного виховання в Україні того періоду.

Становлення повноцінної і глибоко духовної особистості неможливе без засвоєння національних і загальнолюдських культурних цінностей, виховання великої любові й відданості Батьківщині, усвідомлення міцного зв'язку з рідним народом, його мовою і культурою.

С. М. Зозуля

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ: СЕМАНТИКО-ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС

Результати аналізу сучасного стану та особливостей національно-патріотичного виховання дітей і молоді в українському суспільстві засвідчили, що питому діяльність із упровадження концепції національного-патріотичного виховання дітей та молоді здійснюють Міністерство освіти і науки України, Національна академія педагогічних наук України, її структурні підрозділи, зокрема Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського.

У сучасній педагогічній науці окремі аспекти національно-патріотичного виховання розробляють І. Бех, Л. Березівська, С. Гончаренко, С. Лопатюк, О. Савченко, Н. Скотна, Г. Корж, О. Сухомлинська та інші знані науковці. Принагідно зауважимо, що в ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського розроблено систему заходів із реалізації концепції національно-патріотичного виховання, формування стійкого інтересу до вивчення й розуміння національної історії та культури (міжнародні та всеукраїнські науково-практичні заходи, книжкові виставки, бібліографічні списки, реферативні та аналітичні огляди тощо).

У процесі вивчення семантики поняття «національно-патріотичне виховання» у контексті сучасних дискусій, виявлено відсутність єдиних термінологічних підходів до його визначення. Зокрема в Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді поняття “*національно-патріотичне виховання*” трактується як комплексна, системна й цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім’ї, освітніх закладів, інших соціальних інститутів щодо формування в молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності,

любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського й конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави¹.

Там само поняття “патріотичне виховання” тлумачиться як складова національного виховання, головною метою якого є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста й демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури відносин. Проте визначення поняття “патріотизм” має й інші трактування, які подано в таблиці 1.

Базові дефініції поняття «патріотизм» («патріотичне виховання»)

Таблиця 1

Визначення	Джерело
“це любов до Батьківщини, свого народу, одне із найглибших почуттів, розвинутих і закріплених багатовіковими традиціями країни й народу”	Панасюк Н. Л. Електронний навчально-методичний комплекс з дисципліни “Сучасні педагогічні технології” (Луцький національний технічний університет). – Режим доступу http://elib.lutsk-ntu.com.ua/book/knit/ktpn/2010/10-114/glosarij.html (дата звернення: 10.05.16). – Назва з екрана
“це сукупність морально-етичної та емоційної прив'язаності до Батьківщини, яка визначає особу як громадянина. Містить ряд важливих морально-етичних, етнічних, культурних, політичних та історичних аспектів”	Вікіпедія. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/ (дата звернення: 11.05.16). – Назва з екрана
“це систематична й цілеспрямована діяльність органів державної влади та громадських організацій із формування в громадян високої патріотичної свідомості, почуття любові до України, готовності до виконання громадянських і конституційних обов'язків”	Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України : [офіц. сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2015. – Режим доступу: http://mon.gov.ua/activity/education/reforma-osviti/ (дата звернення: 10.05.16). – Назва з екрана

Похідними від поняття “патріотизм” є такі: “державницький патріотизм”, “конституційний патріотизм”, “громадянський патріотизм”, “політичний патріотизм”, “український національний державний патріотизм”, “національний патріотизм”, “український патріотизм”, “етнічний патріотизм” тощо.

Тож, розглянувши окремі визначення поняття “патріотичне виховання”, узагальнимо, що його ключовим аспектом є свідоме формування

¹ Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді [Електронний ресурс] // Міністерство освіти і науки України : [офіц. сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2015. – С. 4. Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/reforma-osviti/> (дата звернення: 10.05.16). – Назва з екрана

поваги й любові до України, її історичного минулого, віри в духовну силу та єдність народу, уміння осмислювати історію, культуру, мистецтво, цінності, мораль, звичаї, символіку.

Зміст поняття “*національне виховання*” спрямоване переважно на передавання прийдешнім поколінням соціального досвіду, духовних надбань українського народу та національних цінностей, формування незалежно від національної приналежності особистісних рис громадянина України, духовності, моральної, естетичної, правової культури. Розглянемо окремі визначення цього поняття, які подано в таблиці 2.

Базові дефініції поняття “*національне виховання*”

Таблиця 2

Визначення	Джерело
“це передача молодому поколінню соціального досвіду, багатства духовної культури народу, його національної ментальності, своєрідності світогляду і на цій основі формування особистісних рис громадянина України: національної свідомості, розвинутої духовності, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, фізичної, екологічної культури, розвиток індивідуальних здібностей, таланту”	Максимюк С. П. Педагогіка: навч. посібн. – Київ: Кондор, 2005. – 667с. – Режим доступу: http://www.kafedragum-artcollege.edu.km.ua/Files/downloads/ibl_lib_ebooks .pdf (дата звернення: 10.05.16). – Назва з екрана
“це створена упродовж віків самим народом система поглядів, переконань, ідей, ідеалів, традицій, звичаїв та ін., покликаних формувати світоглядну свідомість та ціннісні орієнтації молоді, передавати їй соціальний досвід, надбання попередніх поколінь”	Зайченко І. В. Педагогіка: навчальний посібник. – Київ: Освіта України, КНТ, 2008. – 528 с.
“це формування гармонійно розвинутої, високоосвіченої, соціально активної та національно свідомої людини, наділеної глибокою громадською відповідальністю, здоровими інтелектуально-творчими й духовними якостями, родинними й патріотичними почуттями, працьовитістю, підприємливістю та ініціативністю”	Вікісловник. – Режим доступу: https://uk.wiktionary.org/wiki (дата звернення: 10.05.16). – Назва з екрана

З-поміж іншого набуває актуальності такий термін, як “*військово-патріотичне виховання*”. Системна організація військово-патріотичного виховання молоді має бути спрямована на оволодіння нею військовими професіями, формування психологічної та фізичної готовності до військової служби (табл. 3).

Базові дефініції поняття “*військово-патріотичне виховання*”

Таблиця 3

“це складова системи національного виховання, що передбачає вироблення високого ідеалу служіння народові, готовності до трудового та героїчного подвигу в ім’я процвітання Української держави. Воно покликане формувати громадянина-	Лещук В. Військово-патріотичне виховання старшокласників: реалії та перспективи / В. Лещук // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. Випуск 51, 2014.
---	--

патріота, виробляти у нього глибоке розуміння громадянського обов'язку, готовність у будь-який час стати на захист Батьківщини, оволодівати військовими і військово-технічними знаннями, спонукати до фізичного самовдосконалення, а також вивчати бойові традиції та героїчні сторінки історії українського народу, його Збройних Сил”	
“це активний процес системного, комплексного та всебічного впливу на свідомість, підсвідомість і поведінку особистості, а також психологію колективу з метою формування поваги до історії та традицій Збройних Сил України, інших патріотичних почуттів і переконань, а також високих морально-бойових, громадянських, військово-професійних, соціально-психологічних, психічних і фізичних якостей, необхідних для успішного виконання у будь-яких умовах конституційного обов'язку щодо захисту народу України”	Афанасьєв А. О., Серветник Р. М. Напрями військово-патріотичного виховання особового складу Збройних Сил України на військових традиціях

Отже, сьогодні, інтегруючи ці поняття, узагальнимо, що національно-патріотичне виховання є складовою частиною політики національної безпеки держави, являє собою системну й цілеспрямовану діяльність із формування високої патріотичної свідомості, почуття любові до України, пошани до видатних українських діячів, героїв АТО, готовності до виконання громадянських і конституційних обов'язків.

І. В. Швецова

АКТИВІЗАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ ПЕДАГОГІВ ТА СІМ'Ї У ЗАЛУЧЕННІ ДІТЕЙ ДО СПІЛЬНОЇ ПАТРІОТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Реальний стан сучасних соціально-економічних і політичних трансформацій українського суспільства вплинули на моральні цінності підростаючого покоління. Молодь виявилася неготовою до сприйняття змін, що відбуваються в усіх сферах життєдіяльності. З огляду на це найголовнішим пріоритетом і важливою складовою національної безпеки в Україні має стати патріотичне виховання молоді.

Протягом останніх років здійснено чимало досліджень, присвячених окремим аспектам розв'язання проблем патріотичного виховання молоді. Дослідження В. Гонського, В. Гуменюка, О. Доукіної, П. Ігнатенка, А. Мельниченка, Ю. Руденка, К. Чорної та інших засвідчують, що на сучасному етапі необхідно виховувати молоде покоління національно свідомими громадянами-патріотами, які здатні забезпечити рідній країні гідне місце у цивілізованому світі.

Варто зазначити, що головною спрямованістю патріотичного виховання має бути формування в молоді любові до своєї країни, відчуття гордості за досягнення свого народу, необхідності збереження унікальності культури

країни, готовності до виконання громадянських і конституційних обов'язків, захисту інтересів народу. Усе це потребує від українського суспільства удосконалення системи патріотичного виховання молодого покоління.

Ефективність патріотичного виховання підвищиться за умови активізації взаємодії педагогів та сім'ї у залученні дітей до спільної патріотичної діяльності. В основу патріотичного виховання повинні бути покладені такі підходи, як організація участі вихованців у діяльності, що спрямована на виховання їхніх почуттів, потреб, інтересів, готовності брати відповідальність за свої вчинки, долю держави, духовне збагачення особистості, підвищення рівня відчуття дитиною себе частинкою національної культури. Важливо також у педагогічній практиці використовувати методи і прийоми виховного впливу, спрямовані на розкриття індивідуальної неповторності кожної особистості, яка, вільно розвиваючись в атмосфері позитивної емоційності, виступає носієм патріотичних цінностей, що виявляються в її свідомості та поведінці.

Активізація взаємодії педагогів та сім'ї у залученні дітей до спільної патріотичної діяльності доцільно реалізовувати через проведення дискусій, лекторіїв та впровадження проектної діяльності, у процесі яких вихованці разом із батьками вивчатимуть традиції своїх предків, збиратимуть реліквії, елементи усної народної творчості (колискові пісні, улюблені казки, приказки, прислів'я, легенди, перекази та оповідки), спогади старшого покоління, зустрічатимуться з відомими та невідомими особистостями свого рідного краю.

Отже, активізація взаємодії педагогів та сім'ї у залученні дітей до спільної патріотичної діяльності має бути спрямована на вироблення системи патріотичних цінностей, усвідомлення дітьми особистої відповідальності перед близькими людьми та народом.

О. О. Кравченко

ПЕДАГОГІЧНА ТА НАУКОВО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША (1819–1897)

Об'єктивна потреба ретельного вивчення, неупередженої оцінки, творчого осмислення з сучасних методологічних позицій кращих надбань української педагогічної думки зумовлює необхідність дослідження з наступним включенням до наукового обігу несправедливо забутих, замовчуваних імен вітчизняних педагогів, творча спадщина яких сповнена просвітницьких, виховних і дидактичних ідей. Особливо це стосується діячів другої половини XIX ст., серед яких чільне місце належить Пантелеймону Олександровичу Кулішу (1819–1897).

П. Куліш – активний член Петербурзької громади, автор і видавець праць з розвитку української етнографії, освіти, виховання, мови, літератури, для чого заснував у Петербурзі власну друкарню. Працював над унормуванням українського правопису, створенням рідномовного підручника “Грамотка”

(1857), виданням “Сільської бібліотеки” – серії науково-популярної літератури для народу, перекладом релігійних творів українською мовою. У складних цензурних умовах П. Куліш видав україномовний альманах “Хата” (1860), співпрацював із редакцією журналу “Основа” (1861–1862), переклав українською мовою твори класиків світової літератури В. Шекспіра, Дж. Байрона, Й. Шіллера, Й. Гете та Г. Гейне. Визначною стала праця над перекладом Біблії українською мовою.

Вагомим внеском П. Куліша у розвиток педагогічної науки є упорядкування й видання підручників, навчальних книжок українською мовою з метою просвіти народу, формування його національної свідомості. На основі аналізу їх змісту зроблено висновки про те, що “Повість об українськом народі” (1846) є альтернативною навчальною книгою з історії України, зміст якої відповідає таким вимогам, як доступність для самостійного читання, науковість, чіткість структури.

Видавничий напрям просвітницької діяльності П. Куліша поєднував організаційно-творчу працю зі створення, видання й розповсюдження української науково-популярної літератури. Зокрема педагог займався виданням творів українських письменників (М. Гоголя, Марка Вовчка, Г. Квітки-Основ'яненка, Ганни Барвінок та ін.), а також підручників і книжок для просвіти українського населення.

Етнографічно-культурницька діяльність ученого здійснювалася в таких аспектах, як вивчення і збереження етнографічної спадщини народу, літературна критика творів українських письменників, систематизація й видання етнографічних матеріалів у збірках “Украинские народне предания” (1847), “Записки о Южной Руси” (1856–1857).

І. В. Албул

ВОЛОДИМИР НАУМЕНКО (1852–1919) У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ ТА ОСВІТИ

Період другої половини XIX ст. – початку XX ст. в історії України характеризується утвердженням ідеї відродження українського народу, його національної самосвідомості, мови, культури, освіти, школи.

Серед тих, хто працював на терені розвитку національної педагогічної думки, рідномовної освіти та підносив українську педагогіку як невід’ємну складову національної культури, гідне місце займав і Володимир Павлович Науменко (1852–1919) – учитель і методист, редактор і видавець, учений і політик, просвітитель і активний громадський діяч. В умовах фактично повної русифікації педагог займав активну громадянську позицію у боротьбі за національну школу, українську мову, культурний розвиток нації.

Провідними напрямками науково-просвітницької діяльності В. Науменка були: науково-етнографічні пошуки, вивчення історії Київського університету Св. Володимира та Київського учбового округу, збирання пам’ятних документів, цінних рукописів та рідкісних стародруків. Він працював у таких періодичних виданнях, як “Киевское слово”, “Киевские

отклики”, “Свобода и право”, “Киевская старина”, “Україна”. В. Науменко був активним діячем таких просвітницьких організацій, як Київське товариство сприяння початковій освіті, Київське товариство сприяння середній освіті, Педагогічне товариство, Київське товариство грамотності, Київська громада, Просвіта та ін.

Участь В. Науменка в роботі просвітницьких товариств була спрямована на боротьбу за існування та розвиток української національної школи, відкриття народних шкіл та училищ, підготовку вчительських кадрів до роботи в народних школах, активну просвіту дорослого населення, відкриття бібліотек та забезпечення їх літературою, проведення культурно-освітніх заходів, створення національно-просвітницьких осередків. Науково-публіцистична діяльність ученого спрямовувалася на боротьбу проти обмежень українського слова та творчості, висвітлення та популяризацію творів українського письменства.

Визначаючи необхідність вивчення рідної мови та навчання нею ж, В. Науменко вважав, що саме в рідній мові виявляється національне самовираження народу, а формування та розвиток самостійної самобутньої культурної мови є одним з головних чинників духовного розвитку нації.

Розглядаючи виховання як комплексний вплив на особистість, особливого значення просвітитель надавав знання рідної мови, історії, літератури, формуванню почуття патріотичного обов’язку, любові до рідного, праці на користь суспільству.

Л. М. Заліток

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АВТОРСЬКИХ КАЗОК ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО

Серед усього розмаїття питань, що стояли і стоять перед школою, В. Сухомлинський вважав провідним виховання почуття патріотизму. Він розглядав патріотизм як найскладніше і найбагатогранніше почуття любові до Батьківщини, в якому органічно переплітається любов до рідної природи, рідного села й міста, матері, батька, рідної мови з усвідомленням патріотичного обов’язку перед своїм народом.

Педагогічні казки В. Сухомлинського нібито опосередковано, непомітно зовні, але цілеспрямовано виховують у дітей найкращі людські почуття. Твори педагога і сьогодні допомагають малюкам комфортно входити у багатовимірний світ людських стосунків і спілкування, закладають основи патріотизму. У процесі аналізу цих оповідань ми зробили спробу розкрити складові патріотичного виховання за В. Сухомлинським.

Початок розвитку патріотизму В. Сухомлинський визначав вихованням любові до матері, присвятивши цьому низку казок: “Материне поле”, “Чотири вітри і материнське горе”, “Найласкавіші руки”, “Моя мама пахне хлібом”, “Сива волосинка”, “Кашу варила, діток годувала”, “Материнське щастя”, “Забула”, “Гавеня та Соловей”, “Сім дочок” та багато інших.

Теми, що порушуються в мініатюрах “Кам’яне серце”, “Дідова колиска”, “Дідусева заповідь”, “Дідусів пояс”, “На бабусиному ліжку”, “Бабусині валянки”, “Яблуко для бабусі”, “Ввечері бабуся прийде...”, “Бабусина яблуня”, “Тихо, бабуся відпочиває” виступають засобом для досягнення однієї мети – виховання поваги до старших, любові до рідних людей, що є, на думку В. Сухомлинського, важливим кроком до патріотичного бачення та відчуття світу Батьківщини.

Любов до рідної землі, народу й Батьківщини представлено письменником у казках “Бо за морем – чужина”, “Сонце заходить”, “Лелеки прилетіли”, “Незнищений камінь”.

Без сприйняття й відчуття краси рідної природи, на думку В. Сухомлинського, не можна пробудити глибокого почуття до Батьківщини. В оповіданнях “Вічна тополя”, “Ластівка над вікном”, “Верба – мов дівчина золотокоса” автор змальовує яскраві образи рідної природи. Про збереження навколишнього середовища й постійну турботу про нього розповідають казки “Соловей і Жук”, “Відломлена гілка”.

Невід’ємною частиною розвитку поняття “патріотизм” у В. Сухомлинського є рідна мова – безцінне духовне багатство, в якому народ живе, передає з покоління в покоління свою мудрість, славу, культуру, традиції. Сприймаючи мову як одну з основних ознак нації, педагог прагнув добитися того, щоб кожне слово, яке входить у словниковий запас дитини, пов’язувалось з конкретним образом, щоб діти могли відчувати і те тепло, і ту ласку серця, що вклав народ у слова про Вітчизну, і той біль, ті страждання, що вкладено у слова про її минуле. Усі казки Василя Олександровича зачаровують образністю рідного слова, красою української мови.

Цілу низку оповідань і казок присвячено темі праці на благо свого народу й Батьківщини. Працелюбність дітей, повага до людей праці розкрито у таких казках, як “Висока гора до неба”, “Дві лопати”, “Орач і кріт”, “Мурашка-Мандрівниця”, “Не загубив, а знайшов”, “Хліб – то праця людська”.

У В. Сухомлинського є чимало творів, які виховують почуття гідності, поважного ставлення до воїнів, які загинули під час Великої Вітчизняної війни, серед яких, зокрема, “Чий родич дідусь”, “Дідусів пояс”, “Чарівний мак”.

Аналіз літературної спадщини В. Сухомлинського дає підставу стверджувати, що педагог вибудував стратегію виховних впливів на особистість практичними прикладами, які реалізовував у процесі ознайомлення дітей з казкою. Педагогічні казки В. Сухомлинського виховують у дітей найкращі почуття патріотизму й громадянськості, тому ця спадщина заслуговує на подальше вивчення та активне використання в педагогічній практиці.

САВА ХРИСТОФОРОВИЧ ЧАВДАРОВ ПРО ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ В СІМ'Ї

Чавдаров Сава Христофорович (1892–1962) – видатний український учений, педагог, мовознавець, громадський діяч. Активно працював над удосконаленням методики викладання української мови в школах, дослідженням актуальних педагогічних та історико-педагогічних питань. Разом з тим значну увагу приділяв розробленню проблем патріотичного виховання. Великий як науковий, так і практичний інтерес викликає його праця “Патріотичне виховання дітей в сім'ї” (1956) [1], у якій викладено теоретико-методологічні засади формування патріотичного світогляду дітей.

Педагог зазначав, що “виховувати у дітей любов до свого народу, до Батьківщини повинна кожна сім'я, кожна мати, кожний батько” [1, с.13]. У виховному процесі він радив використовувати перш за все особистий приклад. Зокрема учений писав: “Якщо гордість за свою Батьківщину відчують батьки і говорять про це в присутності дітей, то й діти будуть прийматися такими почуттями” [1, с.36].

Значну роль у патріотичному вихованні С. Х. Чавдаров надавав творам усної народної творчості: казкам, легендам, пісням, думам, у яких оспівано подвиги народних героїв. “Належне використання цих джерел для прищеплення дітям патріотичних емоцій – обов'язок як педагогів, так і батьків”, – зазначав учений [1, с.40]. Виховувати патріотизм у дітей рекомендував і шляхом розширення їхнього кругозору, збагаченням знаннями про Батьківщину. Вважав, що батькам у цій справі допоможуть твори літератури й мистецтва патріотичної тематики (фільми, картини, культурні пам'ятки тощо).

Важливим аспектом патріотичного виховання, на думку педагога, є формування в дітей почуття національної гордості за свою Батьківщину. Національну гордість С. Х. Чавдаров трактував як досягнення народу в різних сферах діяльності та героїчній боротьбі проти загарбників. Учений порушував проблеми формування патріотичних традицій і звичок. Він вважав, що кожна сім'я повинна з особливою повагою ставитися до державних свят, а їхнє відзначення має стати сімейною патріотичною традицією. Педагог наголошував, що патріотичні почуття, традиції та звички потрібно втілювати в патріотичних справах, тому обов'язок батьків – стимулювати дітей до успішного навчання та участі в суспільно корисній праці. Це ті напрями діяльності, де діти в першу чергу можуть виявити свій патріотизм та громадянську свідомість.

Насамкінець зазначимо, що С. Х. Чавдаров працював у радянський період, коли проводилася активна ідеологічна пропаганда й цензура, а його дослідження здійснювалися на основі марксистсько-ленінської методології. Однак, незважаючи на ідеологічне забарвлення, ідеї патріотичного виховання, які висловлював педагог, залишаються актуальними й сьогодні.

Список використаних джерел:

1. Чавдаров С. Х. Патріотичне виховання дітей у сім'ї / Проф. С. Х. Чавдаров / Т-во для поширення політ. і наук. знань УРСР ; [за заг. ред. М. М. Грищенка]. – Київ : [б. в.], 1956. – 60 с.

Л. І. Страйгородська

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ПУБЛІКАЦІЯХ УКРАЇНСЬКОГО ПЕДАГОГА-ПРОСВІТИТЕЛЯ ОЛЕКСАНДРА ДОРОШКЕВИЧА

Протягом складної багатовікової історії українського народу неодноразово були спроби становлення державності й боротьби за національну само визначеність. Зокрема, значна увага приділялась формуванню в дітей патріотизму, любові до рідного краю, мови, звичаїв і традицій. Провідна роль в цьому напрямі виховання молоді належала освітнім і культурно-просвітницьким установам – школам, читальням, бібліотекам тощо. Такі центри активно сприяли інтелектуальному збагаченню та всебічному розвитку молоді в національно-патріотичному дусі. Основними реформаторами і провідниками були справжні народні вчителі-патріоти. Одним з найважливіших чинників впливу на виховання людини зі стійкими переконаннями й патріотичними засадами, почуттям національної самоповаги й гордості педагоги вважали українознавство та українізацію. Саме українізація середніх шкіл, запровадження предметів українознавства мали значний вплив на формування й виховання в молоді патріотичних почуттів та обов'язку. Основним засобом національно-патріотичного виховання просвітителі вважали книгу. Друковані видання національно-патріотичного змісту розповсюджувались завдяки зусиллям свідомого вчительства.

Українські педагоги й культурно-просвітницькі діячі своїми статтями в друкованих періодичних виданнях, зокрема часописі “Вільна українська школа”, намагалися протистояти денаціоналізації населення та пріоритетного значення надавали національно-патріотичному вихованню. Слід наголосити на активній діяльності українських педагогів-письменників, літературознавців, які мала вагомий вплив на становлення національної школи та патріотичне виховання. Одним із яскравих представників просвітителів початку ХХ ст. є багатогранна, різнобічна особистість Олександра Костянтиновича Дорошкевича (1896(1889)–1946), українського літературознавця й критика, педагога доби розстріляного відродження, автора підручників з історії української літератури. На сторінках журналу “Вільна українська школа” в рубриці “Огляд життя середньої школи” він оперативно інформував про стан і діяльність шкіл, надавав рекомендації, пропонував ідеї щодо реформування української школи й національно-патріотичного виховання молоді. Він стверджував, що доля майбутньої

України в руках педагогів, які повинні виховувати в дітей палку любов до рідного краю, а сучасним гаслом української педагогіки повинно стати національне виховання.

А. В. Селецький

ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕТРА ХОЛОДНОГО

Петро Іванович Холодний – учитель, педагог, очільник Міністерства освіти Директорії УНР у буремні роки українських змагань, яскрава, неоднозначна та замовчувана за часів радянської доби особистість. Ця та інші освітянські посади в 1918–1920-х рр. дали можливість національно налаштованому педагогу-практику не тільки управляти освітою молодій держави у найскладніший період її існування, а й закласти підвалини національної єдиної школи України, розробити її організаційно-педагогічні принципи, структуру, організаційно-педагогічні форми і методи життєдіяльності, спрогнозувати можливі шляхи подальшого розвитку.

Як заступнику Генерального Секретаря освіти УНР П. Холодному довелося від самого початку своєї урядової діяльності опікуватися творчою роботою в усіх галузях народної освіти – дошкільній, шкільній, позашкільній, готувати вчителів і культурно-освітніх діячів для українських шкіл і науково-освітніх установ, видавати підручники, розробляти програми, термінологію, правопис тощо, докладати зусиль до боротьби з чужими українській справі чиновниками з Київської Шкільної Округи. Завдяки надзвичайній працездатності П. Холодного та національно-патріотичній спрямованості його педагогічних переконань він незмінно залишався на своїй посаді при всіх перипетіях української влади за часів Центральної Ради, Гетьманату та Директорії.

Основна діяльність П. Холодного з перших днів урядування в Генеральнім Секретаріаті Освіти була пов'язана зі створенням проекту єдиної школи. У цьому документі, як у дзеркалі, відбилася вся повнота духовної особистості П. Холодного: глибокі теоретичні знання, багатий педагогічний досвід, натхнення мистецької творчості та палка любов до Батьківщини. В основу проекту єдиної школи було покладено такі засади: нова школа має обслуговувати всіх дітей, незалежно від соціального та іншого стану їхніх батьків; єдина школа є школою національною, яка користується українською мовою, базується й розвивається на національному підґрунті; вона має бути виховною, а не переважно школою навчання; нова єдина школа є діяльною, всі навчальні предмети якої перейматимуться працею.

Патріотичне виховання в концепції П. Холодного розглядається як формування суспільного морального принципу діяльного ставлення до свого народу, що відображає національну гордість і любов до України,

громадянську відповідальність за її долю, усвідомлення необхідності підпорядкування особистістю свого життя спільним національним інтересам, готовність служити Батьківщині та захищати її від ворогів.

Л. В. Рабаданова

ТЕОРІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ У ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНІЙ СПАДЩИНІ ПАМФІЛА ЮРКЕВИЧА

Памфіл Юркевич – видатний український філософ, педагог і професор Київської духовної академії. Він запропонував власну теорію національної освіти, яка ґрунтується на тому, що носієм індивідуального в особистісній структурі є уява як єдина “здібність душі”, що не підпорядкована законам сприйняття, мислення або діяльності. Завдяки їй людина може відчувати себе вільною у своєму внутрішньому житті й ставленні до зовнішнього світу. І оскільки кожна людина, особливо дитина, відчуває потребу належати до спільноти собі подібних, засвоєння цього досвіду дає можливість задоволення цієї фундаментальної людської потреби. Разом з тим педагог розглядає людину передусім “як особистість, одиничність, унікальну істоту, якій властиве особистісне неповторне існування та особливе призначення” [1, с. 210].

Патріотичне виховання у філософсько-освітніх поглядах П. Юркевича постає як складний феномен, який формувався протягом значного періоду історичного проміжку часу та змінювався під впливом соціальних, економічних, політичних та культурних чинників. Педагог наголошує, що формування моральних звичок особистості буде успішним лише за умови гармонійного поєднання зусиль у цьому напрямі держави, суспільства, сім’ї, школи й церкви, що сприяє входженню дітей в особливе моральне середовище. Стосовно ролі держави в процесі виховання вчений-філософ висловив думку щодо поєднання загальнолюдських і національних пріоритетів у освіті. Він зазначав: “Держава підтримує своє існування й історичне значення спочатку арміями; потім вона усвідомлює могутню силу капіталу й опікується розвитком народного добробуту; нарешті вона переконується, що до цих умов її сили і значення має долучатися ще одна умова, до того ж найважливіша і нічим іншим незамінна: умова ця є народна освіта” [2, с. 6].

Список використаних джерел:

1. Арістова А. Памфіл Юркевич: аналіз матеріалізму як історичної форми філософії / А. Арістова // Філософська і соціологічна думка. – 1993. – № 9–10. – С. 196-212
2. Юркевич П. Д. Курс общей педагогики с приложенными / Памфил Данилович Юркевич. – Москва, 1869. – 404 с.

ІДЕЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ УКРАЇНСЬКИХ ПЕДОЛОГІВ

У 20-ті роки ХХ ст. в Україні провідною галуззю психолого-педагогічних наук стала педологія. Через призму педології розглядалися всі питання навчання та виховання дітей. А відтак науково-педагогічна спадщина українських педологів містить й ідеї розвитку національної школи та здійснення національного виховання дітей.

Аналіз праць вітчизняних учених-педологів (С. Ананьїна, І. Соколянського, Я. Чепіги та інших) свідчить, що їхні національно-педагогічні ідеї можна розглядати у трьох аспектах:

1) у контексті українізації освіти та запровадження навчання українських дітей рідною мовою. Більшість українських педологів були активними прибічниками розвитку національної освіти. Так, проблему творення національної школи та навчання рідною мовою українських дітей, зокрема тих, які мають фізичні вади, порушено в працях видатного педагога, педолога і дефектолога І. Соколянського. У 1910 р. для участі в роботі Всеросійського з'їзду діячів виховання, навчання та захисту глухонімих дітей він підготував доповідь "Про навчання українських глухонімих дітей рідній мові", але вона не була зачитана на засіданнях з'їзду. У 1911 р. її опублікував журнал "Світло". У статті, зокрема, наголошувалося: "Кожна людність повинна мати власну школу з навчанням на рідній мові".

Видатний український педагог і педолог Я. Чепіга у статтях "Національність і національна школа" (1910), "Національне виховання" (1913) обґрунтував думку про те, що рідна мова є важливою умовою розвитку дитини. Він вважав, що розвиток дитини поєднаний з розвитком нації, а особистість, яка з якихось причин відірвана від культури свого народу, не зможе повною мірою реалізувати свої здібності та можливості.

2) з точки зору педологічного вивчення особистості, усіх її складових і чинників формування, у тому числі й національних, та побудови на цій основі навчально-виховної системи. Наприклад, відомий український педолог С. Ананьїн у статті "Педологія" (1923) зазначав, що важливим при дослідженні особистості дитини є урахування її "національних рис і особливостей", "побуту і звичаїв середовища", у якому вона живе.

3) у взаємозв'язку педології з національним вихованням дітей. Так, Я. Чепіга у зазначених вище працях радив національне виховання здійснювати на основі педологічного вивчення особистості. Учений вважав, що "національне виховання виникає з природи людини і в своїх завданнях повинно спиратись на вивчення всіх індивідуальностей дитини в зв'язку з особливостями національного духу і вдачі".

Отже, наукова спадщина українських педологів має національне спрямування і стосується питань національної освіти та виховання.

ІДЕЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В ІСТОРІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

У XVII – XVIII ст. осередками виховання української протоінтелігенції були Києво-Могилянська академія та Канцелярський курінь Генеральної військової канцелярії. Їх репрезентантами створено думи й пісні, що стали народними, праці, що містили ідею народності виховання (Г. Сковорода), поетичні та прозові твори (І. Котляревський, О. Лобисевич, С. Дімович, М. Гулак-Артемівський), панегірики з присвятами меценатам української культури – І. Мазепі, П. Могилі, П. Сагайдачному, І. Скоропадському, Б. Хмельницькому. Апеляція до національної героїки, виховного ідеалу козака-лицаря сприяли формуванню особистої та національної гідності вихованців на засадах тріади “Воля, Бог і Україна”. Історичні праці С. Величка, В. Рубана, А. Сатановського містили ідею спадкоємності державницької і просвітницької традицій Київської Русі та гетьманської України.

У XIX – на початку XX ст. викладачі вищих навчальних закладів України (М. Костомаров, Д. Багалій, М. Сумцов, В. Антонович, М. Дашкевич, Г. Павлуцький, С. Шелухін, В. Перетц) розкривали перед студентами красу рідного слова, велич національної історії та культури, спонукаючи до високих громадських прагнень. Так, О. Потебня вважав рівень розвитку національної свідомості критерієм моральності людини. Як згадувала Х. Алчевська, харківський професор у своїх натхненних лекціях “про історичне минуле нашої батьківщини, про наші пісні, про народну поезію, закликав нас до її вивчення, до любові до неї, ми захоплено слухали його впродовж годин, і я певна, що кожен із нас присягався в душі в ці хвилини присвятити цій батьківщині всі свої сили, віддати їй усе своє життя”. З іменами громадських активістів, репрезентантів науково-педагогічної еліти – Б. Грінченка, М. Грушевського, І. Пулюя, С. Смаль-Стоцького пов’язана розробка і спроби втілення концептуальних засад ідеї українського університету. Рух за поглиблення національного змісту вищої освіти відповідно до етнічного складу населення на західноукраїнських землях вирізнявся масовістю, всестановим характером, лояльністю до австрійської влади. Водночас у Російській імперії прагнення викладачів і студентів обстоювати національно-культурні права українців викликали хвилі репресій. Сприятливі умови для реалізації ідеї національно-патріотичного виховання склалися в період українського державотворення 1917–1920 рр., про що свідчить плідна діяльність С. Русової, І. Огієнка, О. Грушевського, які виховували молодь на ідеалах Ярослава Мудрого, П. Сагайдачного, Г. Сковороди, Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки.

ІДЕЇ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У СПАДЩИНІ ОЛЕКСАНДРА АНТОНОВИЧА ЗАХАРЕНКА

Відомий вітчизняний педагог, академік О. А. Захаренко національне відродження ставив у пряму залежність від патріотичного виховання підростаючого покоління, збереження історичної пам'яті, збереження споконвічних виховних традицій. Перебуваючи у відрядженнях за кордоном, педагог щоразу переконувався в тому, що розвинуті держави світу досягли значного наукового, культурного й економічного прогресу завдяки тому, що свято бережуть і примножують прогресивні звичаї і традиції свого народу. Підґрунтям здійснення патріотичного виховання підростаючого покоління, основою формування патріотичних почуттів, запорукою природного пізнання дітьми важливих джерел, які живлять почуття любові до рідної землі, Олександр Антонович вважав народну педагогіку – осередок духовного життя народу, що розкриває особливості національного характеру. Педагог зазначав, що такими джерелами є материнська й батьківська любов (родинна педагогіка), рідна мова, картини рідної природи, історія свого народу та предків, а також багата палітра засобів народної педагогіки – народна творчість, традиції та звичаї.

Потужними засобами в патріотичному вихованні дітей О. А. Захаренко вважав національні, державні та місцеві символи. Так, під час кожної лінійки в Сахнівській школі лунав гімн України та піднімався державний прапор, а коли траплялася якась біда, то прапор був приспущений. Традиційні символи України: квіти (мальви, чорнобривці, ромашки, айстри), дерева (калина, верба, яблуня, ялинка, сосна), птахи (лелеки, ластівки) активно використовувалися у виховному процесі авторської школи О. А. Захаренка, та органічно співіснували поряд з учнями. У шкільному дендропарку на клумбах – “живій аптеці” діти вирощували та доглядали квіти і дерева, оберігали 28 лелечих гнізд, що були в Сахнівці. Важливу роль у патріотичному вихованні школярів відводив педагог і місцевим символам, таким, як гора Дівиця, гора Пастушка, Криниця совісті, сальвії, які понад 20 років росли на території школи, сріблясті ялинки, адже саме з них починалася любов до рідного краю кожного сахнівського учня.

За допомогою цих символів у школі створено унікальний мікроклімат українського обійстя, родини, бо О. А. Захаренко вважав школу другою родиною, малою Батьківщиною. Педагог був переконаний, що використання засобів народної педагогіки сприяє формуванню у дітей патріотичних почуттів, національному вихованню школярів, формує їх свідомість, розвиває історичну пам'ять, виховує почуття любові до всього рідного.

С. Ю. Головчук

ІДЕЯ ВИХОВАННЯ ПАТРІОТА-ДЕРЖАВНИКА В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ ГРИГОРІЯ ВАЩЕНКА

Зростання соціальної ролі особистості, гуманізація та демократизація суспільства, інтелектуалізація праці, глобальна інформатизація, швидка зміна техніки й технологій в усьому світі – усе це потребує створення таких умов, за яких Україна була б державою, народ якої постійно навчається і здатний конкурувати з іншими країнами. Цивілізаційні зміни, що відбуваються нині, стосуються і системи освіти, а тому перед Україною постало надзвичайно важливе завдання – привести систему освіти у відповідність із сучасними суспільними потребами. У контексті досліджень шляхів розбудови національної освіти важливого значення набуває вивчення спадщини видатного українського педагога Григорія Григоровича Ващенка (1878–1967). Його формування як національно свідомої особистості розпочалося наприкінці ХІХ ст., тобто в період, який академік О. Сухомлинська назвала значущим для розвитку національної педагогічної думки в Україні, бо саме в цей час викристалізовувалася національна ідея та визначалася окремішність національної ментальності, активізувався розвиток української культури як специфічного культурно-духовного утворення.

Своєчасність дослідження творчості Г. Ващенка зумовлена, з одного боку, об'єктивною потребою ретельного вивчення його багатой педагогічної спадщини для сьогодення (близько 70 монографічних праць і статей), яку досі глибоко й всебічно не проаналізовано, а з другого – потребою висвітлення, узагальнення, критичного осмислення його поглядів на важливу проблему формування патріотизму, розв'язанню якої він присвятив значну частину своїх повоєнних педагогічних творів. Г. Ващенко зробив значний внесок у розвиток національної ідеї і педагогіки: у часи імперських заборон українського слова популяризував його через україномовні літературні твори, за радянської влади створив вагомий дидактичний посібник “Загальні методи навчання” (1929), пройнятий і думками про патріотичне виховання, активно вивчав психолого-педагогічні питання, а в роки еміграції (після 1945 р.) докладав свої зусилля до створення концепції національного виховання, зокрема формування засад виховання патріота-державника. Таким чином, головним своїм завданням педагог вважав збереження української духовності, сприяння поступу рідної мови та культури, формуванню національно свідомих і фізично загартованих громадян, здатних обстоювати незалежність рідної землі.

І. В. Леонтєва

ДО ПИТАННЯ ВИВЧЕННЯ ФЕНОМЕНУ ПАТРІОТИЗМУ (ЗА СПАДЩИНОЮ ОЛЕКСАНДРА ЛАЗУРСЬКОГО)

Олександр Федорович Лазурський (1874–1917) – видатний вітчизняний психолог, педагог, лікар, громадський діяч. *Встановлено*, що наукові інтереси

вченого зосереджувалися на вивченні природи людини та усього розмаїття її виявів як синтезу психологічних, педагогічних і соціологічних аспектів її природи, що сукупно давали уявлення про загальну структуру особистості, закономірності та чинники її формування й розвитку, психічні властивості. Учений створив ґрунтовну програму вивчення особистості, поклавши в її основу розуміння особистості як цілісного явища складного функціонального утворення, інтегративної сукупності внутрішніх і зовнішніх чинників, де ендопсихічні вияви особистості відображають внутрішню взаємозалежність її психічних елементів і функцій, а екзопсихічні вияви – ставлення особистості до зовнішніх об'єктів, середовища у самому загальному розумінні цього слова (тобто усіх сфер, де особистість себе може виявити: природа, матеріальні блага, інші люди й соціальні групи, духовні блага тощо). Програма вивчення особистості містила 15 окремих рубрик, які відобразили основні категорії зовнішньої діяльності людини й сфери її життєвих інтересів та типові реакції людей певного психічного стану по відношенню до тих чи інших категорій зовнішніх явищ. Було виявлено, що ставлення (реакція, інтерес, схильність) особистості до різних “збудників” може мати чотири аспекти: наявність/відсутність та інтенсивність певного (позитивного, негативного або утилітарного) ставлення особистості до окремої категорії явищ; специфічні форми та якісні особливості ставлення (тобто способи досягнення цього ставлення та форми задоволення або реалізації інтересу); рівень розвитку або диференційованості інтересу (його витонченість, ступінь усвідомленості й культурності); його широта (кількість об'єктів інтересів) та обсяг. О. Лазурський стверджував, що індивідуальність людини визначається не лише своєрідністю її внутрішніх психічних функцій, а й її типовими реакціями на ті чи інші об'єкти та явища.

Аргументовано, що феномен патріотизму вчений розглядав як одну з типових екзопсихічних реакцій особистості (ставлення) по відношенню до соціальної групи (суспільна та корпоративна свідомість) та держави (державна свідомість). Вивчення ставлення особистості до цих зовнішніх явищ дало можливість О. Лазурському визначити природу патріотичних почуттів як таку, що відображає наявність у особистості соціальної свідомості у її активній формі; високий ступінь усвідомленості інтересу до суспільного життя та соціальний такт; широту суспільних інтересів та інтерес до досить великої соціальної групи; потребу належати до суспільної корпорації з переважанням симпатичного інтересу до своєї групи та інших (“чужих”); прагнення слугувати, залежати від соціальної корпорації (реакція підкорення) або керувати, очолювати групу (реакція домінування); творчий характер корпоративної свідомості (турбота про розвиток й успішність своєї групи); усвідомлення своєї корпорації як частини більшого цілого (наприклад держави); усвідомленість і витонченість корпоративних інтересів (залежність від групи є частиною світогляду), а зв'язок з групою має духовний характер і є усвідомленою любов'ю з розумінням темних сторін групи та своєї відповідальності за них; нарешті, різноманітність та культурність способів спілкування з групою.

З'ясовано, що вияви патріотизму як певного ставлення людини до соціальної групи та держави, на думку О. Лазурського, можуть бути запозичені з навколишнього соціального середовища, засвоєні шляхом виховання, наслідування тощо, але лише за умови інтеграції, “злиття” їх із основними рисами особистості, з “Я”, патріотизм можна визначати як характерологічну рису особистості.

О. В. Похілько

ІДЕЇ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ ЮРІЯ ПЕТРОВИЧА СТУПАКА

Юрій Петрович Ступак (1911–1979) – педагог, учений-літературознавець, фольклорист, краєзнавець, мистецтвознавець, автор численних наукових праць, серед яких підручники з української дитячої літератури, посібники для вчителів з методики викладання літератури, вивчення фольклору тощо. Постать і науковий доробок цього освітянина Сумщини залишаються маловідомими для широкого наукового та педагогічного загалу сучасності, незважаючи на те, що його невтомна й плідна праця сприяла формуванню кількох поколінь національно свідомих і патріотично налаштованих педагогів-практиків у складних суспільно-політичних реаліях радянської доби.

Попри поліаспектність наукових інтересів Ю. Ступака, його багатовекторну педагогічну, громадську та просвітницьку діяльність проблеми виховання справжнього українського патріота завжди перебували в полі його зору. Педагог активно досліджував погляди визначних культурно-освітніх діячів щодо освіти та виховання підростаючого покоління, одним з перших вітчизняних дослідників доводив закономірність уживання терміна “народна педагогіка”, висвітлював її роль у розвитку вітчизняної педагогічної думки. Так, ще в 50-х рр. XX ст. Ю. Ступак наголошував на потенційно значних педагогічних можливостях народної педагогіки, вважаючи її інструментарій могутнім засобом патріотичного виховання української молоді. Для нього залишалася незрозумілою відсутність інтересу до цієї проблематики серед фольклористів, етнографів та істориків педагогіки, що було вперше констатовано в його розвідці “До вивчення народної педагогіки” (1956).

На думку вченого, виховання у дітей і молоді почуття любові до рідної землі, поваги до історії своєї країни, народу, роду, родини необхідно починати з раннього дитинства, урахувуючи здатність малечі до беззаперечного сприйняття материнського слова. І в цій благородній справі першим помічником як за часом, так і за безпосереднім впливом повинна бути усна народна творчість. У цьому контексті він особливо виділяв прислів'я, історичні перекази, народні думи та пісні, зокрема повстанські, колискові, в яких звучали сентенції патріотичного змісту. Саме взаємозв'язку фольклору з педагогікою Ю. Ступак присвятив низку своїх праць, позиціонуючи його найбільш яскравим проявом народної педагогіки, її конкретної та практичної реалізації в усі часи. Праці вченого містять конкретні методичні вказівки щодо фольклорних жанрів, до яких потрібно звертатися в тому чи іншому віці

школярів.

В. В. Олійник

ШКІЛЬНЕ СВЯТО ЯК ЗАСІБ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ У ПРАКТИЦІ ПАВЛИСЬКОЇ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО: СУЧАСНЕ ОСМИСЛЕННЯ

Нині шкільні свята посідають значне місце у всебічному розвитку дитини, формуванні її потреб та інтересів. Вони тісно пов'язані з навчально-виховною роботою і супроводжують важливі події в житті учнів, через відродження національних звичаїв і традицій формують у них високі моральні переконання й чесноти. З огляду на це важливим є вивчення історико-педагогічного досвіду організації та змістового наповнення шкільного свята у виховній практиці авторської Павлиської середньої школи В. О. Сухомлинського (50–60-ті рр.), що сприятиме творчому осмисленню виховного процесу сучасних загальноосвітніх навчальних закладів.

У Павлиській середній школі було створено систему свят, організаторами яких були учні, вчителі, батьки й громадськість. У закладі проводилися різнотипні шкільні свята (трудові свята: свято весняного деревонасадження, свято сінокошу, День Королеви ланів, свято першого, останнього снопа, свято врожаю; природничо-календарні свята: свято птахів, свято жайворонка; пізнавально-естетичні свята: свято книги, весняне свято квітів, осіннє свято квітів, свято троянд, конвалій, польових квітів; традиційні шкільні свята: свято першого дзвоника, новорічне свято, свято Дівчаток, свято Матері, свято останнього дзвоника), які ґрунтувалися на етнографічній і краєзнавчій основі. Шкільні свята вирізнялися змістом і різноманітністю форм.

Зазначимо, що свята, які влаштовувались у Павлиській середній школі, ґрунтувалися на українських етнографічних традиціях. У цілому вони сприяли всебічному розвитку дитини, її духовному становленню, вихованню добрих почуттів – моральних й естетичних, любові до книжки, природи, дбайливого ставлення до батьків, рідних, а також до людей праці, відродженню українських звичаїв і традицій, поглиблювали стосунки дружби й товаришування, вчили долати труднощі.

Зауважимо, що педагогічний колектив Павлиської середньої школи, збагативши теорію й практику виховання саме засобом свят у школі, здійснював виховання учнів на гуманістичних, демократичних, національних і трудових засадах. У змісті свят відроджувалися етнографічна й краєзнавча складові.

Вважаємо, що в сучасній шкільній практиці важливим є використання досвіду організації та проведення свят на національних засадах у Павлиській середній школі В. О. Сухомлинського.

***ПРОЕКТИ Й ТЕХНОЛОГІЇ ВИХОВАННЯ
ПАТРІОТИЗМУ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ УКРАЇНИ***

К. О. Журба

СВОБОДА ЯК АСПЕКТ ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ ПРІОРИТЕТНОЇ В УЧНІВ ОСНОВНОЇ ТА СТАРШОЇ ШКОЛИ

У сучасних умовах боротьби за суверенітет і державну цілісність України гостро постає питання виховання смисложиттєвих цінностей у підростаючого покоління, що обумовлює врахування сучасних викликів у виховній системі сучасної школи. У зв'язку із цим пріоритетною смисложиттєвою цінністю виступає свобода, що забезпечує умови і якість життєдіяльності особистості. Свобода набуває все більшої ваги у підлітковому та ранньому юнацькому віці та відображає процес дорослішання дітей, їхнє бажання виступати активними суб'єктами власного життя, прагнення до самостійності.

Увага до проблеми виховання свободи як смисложиттєвої цінності у підростаючого покоління в різні часи приділялась вченими, що відображено у філософських (М. Бердяєв, В. Кремень, Ж. Сартр, К. Ясперс), психологічних (С. Рубінштейн, М. Савчин, Е. Фромм) та педагогічних (Г. Ващенко) дослідженнях.

Свобода є найважливішою смисложиттєвою цінністю, без якої життя людини втрачає сенс. Особистість позбавлена свободи не має цілей і не бачить перспектив свого подальшого існування. Втрата свободи перетворює людину на засіб або спонукатиме до боротьби за свободу, навіть якщо її ціною буде життя.

На думку В. Г. Кременя, що, навіть, у людини, яка не визнає свободи, у глибинах душі жевріє туга за свободою. Свобода, як і будь-яка інша цінність, необхідна людині доти, поки вона не втратила своїх людських якостей. Йдеться про цінність будь-якої людини” [2, с.89].

Психологічне дослідження особистості у духовно-ціннісному контексті дозволило І. Д. Беху розглядати свободу як ціннісний пріоритет, через самовизначення духу людини. “У психологічному ракурсі свобода – це інтенція людини приймати розумне рішення, робити доцільний вибір, це можливість бути і стати. Вона є своєрідною рушійною силою активності суб'єкта. Можна трактувати свободу волі, яка виходить з власного “Я”, як прояв індетермінізму” [1, с.31]. Якщо людина егоцентрична, то її свобода перетворюється на свавілля, якщо ж вона орієнтується на соціально значущі пріоритети, то – на свідому вільну дію. Слідуючи діалектичній логіці людина творить і проектує себе сама, здійснюючи своє історичне майбутнє, де свобода виступає найважливішим компонентом доцільних дій, що допомагає протистояти всякому насильству.

З огляду на наше дослідження цінним є встановлення взаємозалежних зв'язків між смисложиттєвими цінностями “свобода людини пов'язана з почуттям її гідності. Припинення гідності надзвичайно вразливе для неї. Кожна людина прагне до незалежності від насильства, і вільною є та, яка її досягає” [1, с.32]. У різних життєвих ситуаціях людина сама віддає собі наказ

і виконує його, а тому повинна усвідомлювати, що має бути не свобода ситуативних бажань, а свобода сили людської думки, умовиводу, Правильне використання свободи залежить від здатності до рефлексії, де велика роль відводиться педагогам, батькам. Вчений уточнює, що виховання має здійснюватися не свободи взагалі, а свободи волі вихованця.

Розуміння свободи у В.О.Сухомлинського міцно пов'язане з гідністю людини та її відповідальністю за результати власної діяльності. Використовуючи життєві приклади, педагог пояснював дітям, що свободу люди виборюють і навіть ідуть на смерть, наголошуючи на тому, що “надзвичайно важливо, щоб люди, які віддали своє життя в ім'я високих, шляхетних ідей, були ідеалом для наших вихованців. І навпаки, люди, що сумирно підкоряються гнобленню, мають викликати почуття зневаги” [3, с.273].

Таким чином, свобода виступає пріоритетною смисложиттєвою цінністю, про що свідчать праці філософів, психологів і педагогів, які розглядали її як необхідну умову гідного людського життя, без якої життя втрачає сенс, привабливість. Водночас, відсутня єдність у розумінні сутності свободи, механізму її виховання та розуміння її значущості для людини. Подальшого вивчення потребують особливості виховання свободи як смисложиттєвої цінності у навчально-виховному процесі середньої і старшої школи.

Список використаних джерел:

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. / Іван Дмитрович Бех. – К. : Либідь, 2003. – Кн. 2. Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. – 344 с.
2. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі /Василь Григорович Кремень. – К.: Т-во “Знання” України, 2010. – 520 с.
3. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / Василь Олександрович Сухомлинський; ред. Н. Бордукова. – К.: Акта, 2012. – 537 с.

Н. М. Стеценко

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ У СІЛЬСЬКІЙ ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

Успішна держава – це успішні громадяни, які сповнені національної свідомості, любові до рідного краю, свого народу, шанобливого ставлення до його культури, традицій і звичаїв, горді за свою землю і здатні поважати своїх сусідів, толерантно ставляться до культури всіх народностей, які проживають в Україні. Любов до держави починається з любові до малої Батьківщини – місця, де ти народився, де пройшли твої дитинство і юність, де живуть найрідніші люди. Найтісніший такий зв'язок притаманний сільській місцевості, де люди з дитинства знають один одного, а школа є тим осередком, який об'єднує всю громаду і стає центром не лише освіти, а й культури, громадського життя, центром виховання як дітей, так і дорослих, а вчителі – організаторами багатьох подій, що відбуваються у рідному селі.

Таким чином, виховний процес об'єднує всю громаду, а основним центром єднання є любов до своєї Батьківщини. Саме на цьому і ґрунтується патріотичне виховання молоді у сільській школі. Важливу роль у цьому процесі відіграє краєзнавча робота, що спрямована на формування знань про рідний край, його людей, їхні звершення, адже велика Батьківщина, шляхетні громадянські чесноти починаються від рідного порога, своєї вулиці, школи, міста, краю. Краєзнавство та шкільні музеї як центри краєзнавчої роботи допомагають у розв'язанні питань виховання громадянської позиції та патріотизму в учнів.

У процесі патріотичного виховання можуть застосовуватися як традиційні форми, так і різноманітні заходи, що пов'язані безпосередньо з людьми та подіями рідного краю. Це, зокрема, заходи, що передбачають відзначення пам'ятних дат подій Другої Світової війни (Дня партизанської слави, Дня визволення рідного села, району та України, Дня Перемоги), вшанування учасників бойових дій на території інших держав та річниці виведення військ колишнього СРСР з Афганістану. У зв'язку з цим проводиться операція "Пам'ятник" з упорядкування території меморіального комплексу братської могили та могили воїна-афганця на території села, акція "Турбота", метою якої є виховання в школярів шанобливого та гуманного ставлення до громадян похилого віку, та відзначення Дня ветерана (робота загонів "Милосердя") з надання допомоги учасникам бойових дій, трудівникам тилу, дітям війни та привітання їх за місцем проживання.

У зв'язку з останніми подіями в Україні з'явилася необхідність у проведенні заходів, з пропагування єдності та територіальної цілісності, зокрема у Всеукраїнській акції "Лист пораненому" (написання листів-підтримки солдатам – мешканцям рідного села, які лікуються в госпіталях, та відправлення їх на адреси військових медичних закладів), проведення виставки малюнків і плакатів "За мир в Україні", організація благодійного ярмарку з придбанням на виручені кошти теплих речей для військовослужбовців та надання матеріальної допомоги родині загиблого воїна АТО. Особливої уваги заслуговує волонтерська діяльність педагогів, учнів, батьків, яка через конкретну практичну роботу сприяє встановленню соціальних зв'язків, опануванню дітьми нових навичок, формуванню в них прагнення до відповідальної патріотичної поведінки, моральних і духовних якостей, світогляду справжнього громадянина України.

Таким чином, через конкретні справи, особистісно-орієнтовану діяльність, з надання допомоги знайомим людям формуються патріотичні почуття, виховання любові до України.

Л. І. Меленець

УКРАЇНСЬКИЙ ДИТЯЧИЙ САДОК ЗА СОФІЄЮ РУСОВОЮ

Софія Русова справедливо вважається класиком вітчизняного дошкільного виховання, про що красномовно свідчать її твори "Теорія і практика дошкільного виховання", "Дитячий сад на національному ґрунті",

“Дошкільне виховання”, “Нова школа соціального виховання”, “Націоналізація дошкільного виховання”, “Нові методи дошкільного виховання”, “Роль жінки у дошкільному вихованні”.

“Хай наші нові дитячі садки ширяться по всій Україні, закладаючи нові певні основи для нового виховання, яке дасть українському народові свідомих чесних робітників, що викують, здобудуть йому і долю, і волю”–, таким гаслом закінчує Софія Русова свою ґрунтовну працю “Дошкільне виховання” (1918).

Ознайомлюючись з основними напрямками, які панували в дошкільному вихованні Західної Європи, і як вони реалізуються, Русова зауважувала, що кожний дитячий садок має “щось своє краєве, національне”.

Щодо організації українського дитячого садка, тобто як “його закладати”, Русова зазначала: “Відома річ, він має організовуватися на підставах науки, відповідно до сучасних певних принципів психології і педагогіки. Разом з цим він має бути весь пройнятий національним духом нашого народу, має закладатися ... на цілком демократичному ґрунті”.

А національними матеріалами, що найкраще збуджують творчі сили дітей в українському садку, мають стати ті, що поширені в тій чи іншій місцевості, – глина, дерево, хліборобство та ін. Дітям необхідно багато малювати й вишивати. У садку повинна лунати гарна українська пісня, широко розвиватися рідна мова як у словесних творах самих дітей, так і в оповіданнях керівниці, оскільки українському народові притаманна естетична творчість, що протягом віків виявляється “і в творах словесних, і в пісні, і в орнаменті, і в будівництві”.

Русова була переконана, що природознавство і мистецтво посідатимуть велике місце в початковій освіті маленьких українців, у такій атмосфері рідного життя, ласки й праці, в обставинах, що цілком сприятимуть “розвитку творчих сил і міцного громадського свідомого робітника – українські діти весело і розумно будуть виховуватися під великим рідним гаслом: “Свою Україну любіть, Любіть її вовремя люте, В останню страшну годину, За неї Господа моліть”.

В. Ю. Щербина
**ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ ЛЮБОВІ
ДО РІДНОГО МІСТА У СУЧАСНІЙ СІМ’І ТА ШКОЛІ**

Виховання у сучасних дітей національної свідомості – ось головне завдання батьків і педагогів. Патріотизм, небайдужість до долі власної країни – ті риси, якими має бути наділена кожна особистість. Формування національної свідомості школярів набуває першочергового значення в умовах розбудови незалежної України. Національне виховання є одним із головних пріоритетів сучасної освіти, його основна мета – виховання свідомого громадянина, патріота, набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнаціональних взаємин, формування у молоді потреби та

уміння жити в громадському суспільстві, духовності та фізичної досконалості. Важливим напрямом патріотичного виховання є прилучення до народознавства – вивчення культури, побуту, звичаїв рідного народу. До основних завдань патріотичного виховання школярів належать виховання любові до рідного краю (причетності до рідного дому, сім'ї, школи, міста), формування духовно-моральних взаємин, прищеплювати почуття любові до культурного спадку свого народу.

Завдання педагога – разом з батьками виховувати любов, приязнь до рідного дому, бажання берегти його, робити кращим. Важливо, щоб у дитини в сім'ї були свої обов'язки, щоб її не звільняли через малі роки від спільної праці, – це сприяє зміцненню “почуття сім'ї”.

Для того, щоб школа допомагала вихованню патріотичних почуттів, життя дітей у ній має бути насиченим, цікавим, таким, щоб запам'яталося надовго, стало системою радісних дитячих спогадів. Дуже важливо, щоб дитина полюбила свою школу. Відбувається це тоді, коли вчителі з повагою ставляться до кожної дитини, знають її найкращі риси і сприяють їх розвитку в процесі навчання, свят, цікавих занять і т.д. Діти також повинні знати, на якій вулиці розташована їхня школа, як і чому вона так називається, що розміщується поряд. Знання збагачують почуття дітей, надають їм певності й смислу. Почуття й ставлення стають міцними, якщо діти вкладають свою працю (беруть участь в озелененні ділянки, оформленні приміщення до свят).

Двір і вулиця, на якій живе дитина, також можуть сприяти зміцненню приязні та відчуття власності (мій двір, моя вулиця). Тут першорядним значення має те, як батьки формують у дітей такі почуття. Для дитини місто конкретизується вулицею, тобто вона усвідомлює себе перш за все мешканцем своєї вулиці. Щоб діти “відчули” своє місто, їм необхідно про нього розповідати та показувати його. Таким чином, виховання любові до свого міста – це головне спільне завдання батьків та педагогів, які прагнуть, аби діти вирости справжніми патріотами своєї Батьківщини.

І. І. Хемчян

ШКІЛЬНА БІБЛІОТЕКА В СИСТЕМІ ГРОМАДЯНСЬКО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Ураховуючи суспільно-політичну ситуацію, що склалася в Україні, дедалі більшої актуальності набуває виховання в молодого покоління почуття патріотизму, відданості загальнодержавній справі зміцнення країни, активної громадянської позиції.

Навчальний заклад має стати для кожної дитини осередком становлення громадянина-патріота України, готового самовіддано розбудовувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, сприяти єднанню українського народу та встановленню громадянського миру й злагоди в суспільстві.

Визначальною рисою українського патріотизму має бути його дієвість, спроможна перетворювати почуття в конкретні справи та вчинки на користь

держави. Справжній патріот повинен мати активну життєву позицію, своїми справами і способом життя сприяти якісним змінам ситуації в країні. Для формування в особистості такої свідомості має бути успішно реалізована цілісна система патріотичного виховання, яка поєднуватиме діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, школи, бібліотеки, інших соціальних інститутів у формуванні високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про своє й народне благо, готовності до розбудови демократії, виконання громадянського та конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, прагнення до цілісності, незалежності України, сприяння єднанню українського народу, громадянському миру та злагоді в суспільстві.

У березні 2016 р. Урядом України схвалено Стратегію розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року “Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України”. У документі зазначено, що бібліотеки України є базовим елементом культурної, наукової, освітньої, інформаційної інфраструктури держави. Вони є важливими осередками розвитку інформаційної та мовної культури суспільства, патріотичного, правового та екологічного виховання, формування стійкого інтересу до вивчення та розуміння національної історії та культури. Бібліотеки сприяють розбудові читаючої, мислячої та освіченої нації, спроможної практично втілювати здобуті знання й досвід у розбудову незалежної України. Бібліотечна система України об'єднує близько 40 тис. бібліотек і складається з мережі публічних, технічних, сільськогосподарських, медичних, академічних, освітянських бібліотек, бібліотек вищих навчальних закладів та бібліотек для сліпих. Галузева мережа освітянських бібліотек Міністерства освіти і науки України та Національної академії педагогічних наук України – це 16 тисяч педагогічних і навчально-педагогічних книгозбірень, які мають спільну мету й завдання і становлять ієрархічну макросистему з характерними для неї підсистемами та елементами. Науково-методичне забезпечення мережі здійснює Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського. У контексті нових викликів, що постали перед країною, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського посилила увагу до проблеми громадянсько-патріотичного виховання, зокрема роботи бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів у цьому напрямі.

Необхідно зазначити, що сьогодні суттєва роль у реалізації змісту виховної роботи загальноосвітніх навчальних закладів належить саме шкільній бібліотеці, яка є важливою ланкою в системі виховної роботи зі учнівською молоддю. Шкільна бібліотека різними формами та методами сприяє формуванню високої патріотичної свідомості, розвитку почуттів вірності своїй Вітчизні, готовності до виконання громадянського обов'язку і конституційних обов'язків щодо захисту інтересів Батьківщини на основі вивчення історичних цінностей, збереженню й розвитку почуття гордості за свою країну, вихованню громадянської позиції особистості, військово-патріотичному вихованню.

Успішна реалізація перерахованих вище завдань неможлива без створення системи спільної діяльності з патріотичного виховання: школа – шкільна бібліотека – соціум. Тільки плідна співпраця всіх учасників цієї системи дасть можливість впливати на формування патріотичної свідомості підростаючого покоління, не підміняючи функції інших соціальних інститутів, що займаються патріотичним вихованням.

С. В. Кирій

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ЧЕРЕЗ КОМПЛЕКСНІ БІБЛІОТЕЧНІ ЗАХОДИ

Консолідація українського громадянського суспільства та сучасні виклики, що стоять перед Україною потребують вдосконалення системи національно-патріотичного виховання, в основу якої має бути покладено ідеї зміцнення української державності, формування високої громадянської свідомості у дітей та молоді. З цією метою в 2015 р. на державному рівні затверджено низку стратегічних документів, серед яких Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді та заходи щодо її реалізації. З метою забезпечення їх виконання залучено органи державної влади, органи місцевого самоврядування, навчальні освітні заклади, бібліотеки, інститути громадянського суспільства.

У Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського розроблено комплекс заходів, що забезпечують інформаційну підтримку та сприяють реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді.

Комплексні інформаційні заходи ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є складовою “Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді”, якими передбачено проведення семінарів, презентацій, педагогічних рад, літературно-мистецьких свят, книжкових виставок тощо.

Зокрема, у рамках реалізації Концепції в 2015–2016 рр. було проведено: *науково-практичний семінар* “Любов до матері як виховна проблема в педагогічних поглядах В. О. Сухомлинського”, *педагогічні ради* на теми “Національно-патріотичне виховання у змісті шкільної освіти» та “Національно-патріотичне виховання учнів”, *літературно-музичну композицію* за творами В. О. Сухомлинського “Рідний край, де ми живемо, Україною зовемо”, *презентації персональних виставок живопису* “Артвізитівка України: Любов Сенчук” і “Мальовнича Україна” Валентина Цапко, доктора медичних наук, професора, заслуженого майстра народної творчості України, члена Київської благодійної арт-асоціації “Золота палітра”. Організовано *книжкові виставки* до методологічного семінару НАПН України “Громадянськість української молоді: виклики, здобутки, перспективи”, до засідання Президії НАПН України – “Національно-патріотичне та військово-патріотичне виховання”, до педагогічної ради –

“Національно-патріотичне виховання у змісті шкільної освіти” та книжкова виставка “Виховуємо патріотів художнім словом”.

Заходи національно-патріотичної тематики відвідали різні категорії користувачів: науковці Національної академії наук, Національної академії педагогічних наук і Національної академії медичних наук України, учителі спеціалізованої школи № 28 з поглибленим вивченням англійської мови м. Києва та ліцею № 38 ім. В. М. Молчанова м. Києва, вихователі та діти старшої групи з батьками ДНЗ № 428, члени Національної спілки художників України, Національної спілки журналістів України, молодіжної громадської організації “Майбутнє починається з освіти” та Київської благодійної арт-асоціації “Золота палітра”, учні Технічного ліцею м. Києва та ЗНЗ I–III ступенів “Середня загальноосвітня школа № 68 м. Києва”.

Отже, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського є цілеспрямованим та ефективним учасником єдиної комплексної системи національно-патріотичного виховання, що через професійно підготовлені комплексні бібліотечні заходи сприяє інформаційному забезпеченню освітян й відіграє важливу роль в національно-патріотичному вихованні підростаючого покоління.

М. М. Голубка

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ ЯК СВІДОМОГО ПОЧУТТЯ

Нині євроінтеграційні процеси в Україні та розвиток освітнього сегмента зумовлюють істотні зміни в підходах до освіти та виховання студентів.

Незважаючи на економічну та політичну ситуацію, що склалася в країні, низку проблему галузі освіти і виховання, важливим і перспективним є завдання щодо формування нової стратегії виховання. Цю стратегію слід розглядати як багатовекторну систему, що має формувати індивідуальність студента і як наслідок впливати на розвиток країни. Адже саме країна та кожен її громадянин повинні брати участь у процесі творення власної долі, долі своєї країни та глобальних процесах перетворення.

У навчальному 2015/2016 році пріоритетним напрямом стратегії виховання у Львівському кооперативному коледжі економіки і права (спеціальність “Фінанси та кредит”) є формування в студентів ціннісних орієнтирів щодо суспільства та держави через виховання патріотизму, самосвідомості, національної свідомості, політичної культури, правосвідомості та ін. Тому основою виховання у вищому навчальному закладі є громадянський та національно-патріотичний напрям.

Слід звернути увагу на те, що в Україні спостерігається пробудження громадянської та громадської думки, виникають різноманітні громадські рухи, широко розповсюджено волонтерство. Усе це зумовлює зміни в країні, особистісні зміни для кожного українця та сприяє виявленню патріотичних почуттів українцями до власної історії, культури, традицій, звичаїв.

На сучасному етапі країна особливо потребує нових підходів у вихованні патріотизму як свідомого почуття та якості людини. В основу формування нових підходів у освітньо-виховному процесі важливо покласти історичні особливості на всіх етапах розвитку та державотворення України.

Виховний процес потребує не лише переосмислення досвіду, а й нових акцентів. Важливим напрямом у навчально-виховному процесі Львівського кооперативного коледжу економіки і права є виховання духовно-моральної культури молоді, що містить такі складові, як етика та естетика, мораль і виховання, мистецтво, література, релігія та ін. Метою виховання є формування ціннісного підходу до життя, гармонійного розвитку міжособистісних стосунків, відчуття відповідальності, що в майбутньому сприятиме формуванню необхідних компетенцій, розв'язанню складних життєвих ситуацій. Результатами виховання має бути духовна досконалість, відродження національної культури, високі моральні якості як запорука громадянського миру, що є мотивуючим чинником інновацій у виховному процесі.

Найважливішими завданнями духовно-морального виховання молоді вважаємо формування моральних принципів, розвиток внутрішнього світу людини (погляди, світогляд тощо), виявлення інтелектуальних можливостей студентів та їх здібностей, що в подальшому зумовлюють особистісну поведінку та вчинки.

Цільова робота виховання спрямована на утворення правильних соціальних установок, які виключають прагнення до вживання наркотичних речовин, суїцидальних настроїв та безладних статевих відносин. Значна увага приділяється налагодженим зв'язкам із представниками органів державної влади та внутрішніх справ, батьківською громадськістю, громадськими організаціями щодо практик із запобігання конфліктним ситуаціям, негативним виявам студентів, надання допомоги дітям та їхнім батькам.

Одним із важливих аспектів є збереження та зміцнення здоров'я молодого покоління, що має забезпечуватися державною політикою щодо створення належного для цього середовища.

Навчальний заклад здійснює ефективний розвиток особистісних якостей студентів. Застосування оновленого методичного забезпечення нових навчальних програм та постійне впровадження інновацій у виховну систему закладу, академічних груп, інноваційних технологій та програм, сприяє поліпшенню виховного процесу.

Упровадження інновацій в освітній та виховний процес сьогодні є закономірністю, вкладом у розвиток особистості, яка усвідомлює приналежність до свого народу, культури, розуміє реалії сьогодення, готова до нового життя в країні та світі, що динамічно розвиваються.

ПАТРІОТИЗМ: ВІД ПРОТИЛЕЖНОГО

Події останніх років в Україні засвідчили важливе й невідкладне завдання – виховання свідомого громадянина й патріота рідної землі. Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ ст.) так визначила головну мету виховання: “Набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, формування у молоді, *незважаючи на національну належність*, особистісних рис *громадян Української держави*”. Роботі з патріотичного виховання надається в освіті першочергового значення.

Вікіпедія пояснює: “патріотизм (грец. *πατριώτης* – патріот)– сукупність морально-етичної та емоційної прив'язаності до Батьківщини, що визначає особу як громадянина”.

Людина насичує для себе це поняття духовними цінностями. Відомі українські педагоги, вчені, розкриваючи його зміст, наголошували на необхідності розбудови національних типів шкіл для народів, *які проживають* в Україні, шкіл, в яких дитина зростає з почуттям власної *національної гідності*, любові до Батьківщини і водночас *поваги до інших народів*, готовності до взаємного розуміння, взаємин спільної праці, спільних моральних обов'язків (С. Русова). В. Сухомлинський стверджував, що любов до Батьківщини починається із захоплення красою того, що бачить перед собою дитина, чим вона милується, в що вкладає частинку своєї душі».

Про мову, яка формує людську духовність, що є найкращим виразником духовної культури народу, яка відображає все багатство і багатогранність людського життя, говорив К. Ушинський. П. Бачинський представив результати дослідження з вивчення впливу нейролінгвистичних чинників, одним з яких є рідна мова, на інтелектуальний розвиток дітей. Висновки такі: діти, що заговорили першою родовою мовою матері, встигали з усіх предметів на 90%, діти, які засвоїли першою родовою мовою батька, що не збігалася з мовою матері, отже, була нерідною за материнською лінією, – встигали з усіх предметів на 71%, діти, які засвоїли першою мову, що не була рідною родовою ні для батька, ні для матері, – встигали з усіх предметів на 52%.

“Патріотизм є в наш час почуття неприродне, нерозумне, шкідливе, що спричиняє велику частину того лиха, від якого страждає людство”. Ці слова належать Л. Толстому, російському просвітителю, публіцисту, релігійному мислителю. Він вважав, що саме різноманітні особливості в одязі етносу, мистецтві, культурі, мові, умов життя призводили до того, що кожний народ любить тільки себе і намагається підкорити собі інші народи, нібито більш слабкі, патріотизм лише роз'єднує, а не єднає людей. Проте в такому випадку йдеться про шовінізм, а не про патріотизм.

Така різна, багата культура кожного народу має збагачувати людство, а не знищувати його. Причиною війни є не патріотизм, а жадоба до грошей,

зздрість, що знищує на своєму шляху все, чого не може дотягнути. Російський шовінізм сьогодні демонструє себе повною мірою.

Через багато тисячоліть повертаються до нас забуті звичаї, обряди, бо в них – щедра, багата, дотепна й мудра душа українського народу.

Л. С. Ляцук
ВИХОВУЄМО ПАТРІОТА

Українці будують суверенну державу. Цей шлях нерівний і тернистий. А з огляду на події, що сталися в Україні після Революції гідності, дедалі більшої актуальності набуває виховання в молодого покоління почуття патріотизму та активної громадянської позиції. Згідно з Конституцією України, законами України “Про освіту”, “Про загальну середню освіту”, та Концепцією національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2015-2019 роки, одним із пріоритетних завдань освіти є патріотичне виховання молодого покоління.

Формувати патріотизм і громадянську зрілість допомагає педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського. Педагог вважав, що виховання патріота і громадянина є одним з найголовніших і найскладніших завдань педагогіки. “Завдання вихователя полягає в тому, щоб відкрити перед кожним вихованцем усі джерела, якими живиться могутнє почуття любові до Батьківщини. Це і природа рідного краю, і мати з батьком, і рідне село, місто, підприємство, де працюють батьки, і славне минуле Вітчизни, її героїчна історія...”, – писав В. О. Сухомлинський.

Наслідуючи великого педагога, ми з першого класу виховуємо у дітей любов до рідної землі, своєї Вітчизни, мужнього й героїчного українського народу. Перший наш урок - про Батьківщину. Ми з дітьми створюємо куточок української землі, де ознайомлюємося з народними звичаями, розширюємо знання про державні та народні символи України. Особлива увага приділяється мові нашого народу. Саме через слово діди й прадіди передавали нам любов до рідного краю, народу, його духовної культури.

На уроці намагаємося донести до кожного учня розуміння того, що ми не просто українці, ми – народ з багатовіковою історією, мовою, культурою та звичаями, з якими на цій землі протягом багатьох століть жили наші предки.

Спираючись на вікові традиції нашого народу, слід також не забувати про те, що патріотичне виховання починається з сім’ї, а тому потрібно в дітей виховувати повагу до своєї родини та гордість за неї, відроджувати втрачені в наші дні поняття родинної історії, реліквії та традиції. Ми пропонуємо дітям вивчити родовід сім’ї і створити родовідне дерево. Пізніше, підсумовуючи виконану роботу, діти роблять висновок: “Всі дерева – роди – це могутній народ, якого нікому не здолати, поки він береже своє коріння і живиться його пам’яттю й історією”.

Переконані, що дуже важливо починати прищеплювати любов до рідної держави з самого малечку, адже патріотизм – це одна із найважливіших рис

сучасної людини. Ми прагнемо, щоб здобуті знання та сформований світогляд учень ніс у родину, щоб повага до дорослих стала невід'ємною частиною поваги до того, що ми називаємо рідним, а це в першу чергу – рідна земля, рідна країна.

В. М. Янченко

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК ЧИННИК ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

У всі часи, в усіх державах суспільство ставило перед собою завдання – виховати громадянина, патріота своєї країни. Саме школа покликана формувати національну свідомість. Тому завдання педагогів – виховати своїх учнів свідомими громадянами, які б любили Україну, були готові захистити її, дбали про розквіт нашої культури, цінували звичаї та традиції своїх батьків і українського народу. Від успішного розв'язання цих завдань залежить майбутнє нашої країни.

Найбільших успіхів досягають ті держави, які мають високий інтелект і творчий потенціал нації. Майбутнє людської цивілізації залежить від реалізації обдарованості людей, тому кожна країна дбає про творчий потенціал суспільства. Посилюється значна увага до розвитку творчих здібностей особистості, надання їй можливості виявити їх.

Людина, яка вміє творчо мислити, у нестандартних ситуаціях завжди знайде вихід, такій людині буде легше адаптуватися в житті. Лише творча особистість може створювати, управляти, знаходити шляхи виходу зі складних ситуацій. Саме тому одним із найактуальніших завдань в освіті стає проблема створення умов для розвитку духовної та творчої особистості.

Як відомо, ця проблема не нова. До неї зверталися відомі філософи, психологи та педагоги в різні часи. А особливо цю ідею широко розвинув і впровадив у практику початкової школи В. О. Сухомлинський. Він з величезною увагою ставився до розвитку творчих здібностей школярів. Великий педагог бачив у кожній дитині творця з ще не розкритими здібностями та можливостями. Василь Олександрович писав: “Немає дітей обдарованих і необдарованих, талановитих і звичайних. Обдаровані, талановиті всі без винятку діти. Розпізнати, виявити, розкрити, виростити, виплекати в кожного учня його неповторно індивідуальний талант – це означає піднести особистість на високий рівень розквіту людської гідності”. Ми також переконані в тому, що кожна дитина має свій талант. І завдання вчителя - відшукати найменші пагінці таланту й розвивати їх.

Доречно згадати пораду Сухомлинського: “Вірте в талант і творчі сили кожного вихованця. Людина – неповторна!”. Адже, якщо ми будемо навчати дитину творчих прийомів, то згодом вона переноситиме набуті творчі вміння у власне життя, буде здатною змінювати на краще свою долю, долю своєї країни та планети.

ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Сучасна українська школа перебуває в процесі інтенсивного розвитку, плідного пошуку, активізації науково-педагогічних ініціатив. В основу патріотичного виховання покладено історичні й культурні цінності, традиції і звичаї народу, значення яких зростає в умовах європейської інтеграції України. У зв'язку з цим завдання патріотичного виховання набуває значення державної ваги.

У контексті ситуації сьогодення особливо актуальною є концепція В. О. Сухомлинського. Неодноразово у своїх працях педагог стверджував, що “в житті людини має бути щось найголовніше, що стоїть вище від усіх повсякденних турбот, тривоги, пристрастей”. І далі: “Ставлення до ідеї Батьківщини як до священного й найдорожчого облагороджує всі людські почуття, зближує, ріднить людей, очищає душі від усього, що принижує гідність”.

Виховання маленьких громадян повинно бути спрямовано насамперед на розвиток їхніх гуманістичних почуттів, формування національних і загальнолюдських цінностей. Важливим також є формування культури поведінки дітей. Очевидно, що в цьому віці всі моральні якості особистості перебувають у своєму становленні – втім усі вони беруть початок саме на дошкільному етапі життя. Отже, особливу увагу слід звернути на створення доброзичливої довірливої атмосфери, забезпечити врахування побажань та інтересів дитини, заохочення виявів ініціативи, можливості змістовного різновікового спілкування як з дорослими, так і з дітьми.

Під час навчального процесу учні ознайомлюються з історією українського народу, його багатовіковою боротьбою за свої права за незалежність, багатонаціональною культурою, унікальними традиціями, звичаями та обрядами. Важливе значення мають інтерактивні засоби виховання, що спрямовані на розвиток творчого потенціалу особистості. Саме під впливом системи народознавчих заходів діти проходять шлях розвитку від підсвідомого розуміння своєї етнічної належності в молодшому віці до національної зрілості. Піднесенню патріотичних почуттів у наш час сприяють написання листів – подяк героям АТО, обереги та малюнки солдатам, зустрічі із захисниками Вітчизни, благодійні ярмарки та допомога пораненим воїнам.

Практика роботи кращих педагогічних колективів підтверджує, що творчі, відповідно підготовлені педагоги, вміло проектують розвиток громадянських якостей дітей і прагнуть, щоб їхні вихованці не тільки усвідомлювали певні морально-правові категорії, а й прагнули до їх реалізації у своїй поведінці в довікллі. Ми переконані, що педагогічна майстерність педагогів здатна перетворити складні категорії громадянського виховання у цілком доступні для дітей поняття.

ТЕХНОЛОГІЇ ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ В ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Національно-патріотичне виховання в сучасній школі передбачає спільну діяльність батьків, учителів та учнів з розвитку моральних норм та рис поведінки, зокрема поваги до Батьківщини, відданості їй, бажання працювати на благо Вітчизни, примноження трудових звичаїв країни, прагнення до зміцнення честі й гідності своєї держави, любов до рідного краю. Школа має невичерпні можливості для забезпечення патріотичного виховання. Під час навчального процесу молодші школярі ознайомлюються з історією українського народу, його багатовіковою боротьбою за свої права й незалежність, багатонаціональною культурою, унікальними традиціями, звичаями та обрядами.

Педагогами розглядається система роботи з формування патріотичних якостей молодших школярів у навчальний та позаурочний час. Обґрунтовуються соціально-педагогічні умови, що сприяють ефективній діяльності з розвитку патріотичних якостей всіх учасників навчально-виховного процесу.

В. О. Сухомлинський зазначав, що “саме в молодшому віці, коли душа дуже піддатлива до емоційних впливів, ми розкриваємо перед дітьми загальнолюдські норми моральності, вчимо їх азбуки моралі. Загальнолюдську азбуку моральності ми прагнемо одухотворити громадянською активністю і самодіяльністю. Не просто знати, що таке добре і що погано, а діяти добре в ім’я величчя і могутності Батьківщини”.

У Броварській загальноосвітній школі I-III ступенів № 2 національно-патріотичне виховання є одним з основних напрямів виховання молоді на засадах спадщини В. О. Сухомлинського. Велику допомогу подають учителям батьки. Адже великий педагог був переконаний у тому, “що успіху у вихованні поколінь можна досягти тільки спільними зусиллями сім’ї, школи і громадськості”. Доброю традицією стало в школі проведення ярмарків, збирання коштів для воїнів АТО, для потреб дітей з особливими вадами, лікування онкохворих дітей. У підготовці до проведення цих заходів беруть участь не тільки педагоги та учнівські колективи, а й батьки. Створюються майстерні з виготовлення предметів для ярмарки, у тому числі подарунків воїнам АТО “Подаруй оберіг солдату». З великим задоволенням учні беруть участь у конкурсах малюнків: “Моя Батьківщина”, “Місто очима дітей”, “Дзвони Чорнобиля”. Усі ці заходи стали доброю традицією у вихованні в учнів любові до Батьківщини, почуття гордості за Україну.

Отже саме життя ставить завдання виховувати дітей як громадян, які люблять свою Батьківщину, свій народ, мають національну самосвідомість, гуманістичну мораль, знають свої права і свободи, вміють ними керуватися у своїй життєдіяльності.

ТЕХНОЛОГІЧНЕ ПОРТФОЛІО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ З ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ

Важливість патріотичного виховання учнів актуалізується в час, коли ми, сучасні люди, опинилися в центрі війни, яка забирає невинні життя молодих людей, які пішли на війну, щоб захистити нас. Жертвуючи собою заради миру в нашій державі, вони хоробро утримують лінію фронту і не пропускають ворога, адже війна лишає за собою лише розруху і згублені життя не лише дорослих, а й дітей; вона лишає їх батьків і рідного дому, позбавляє щасливого дитинства. Це змушує нас замислитися, чому так сталося, що призвело до таких жахливих наслідків, як війна.

На нашу думку, призвела до цього байдужість людей до своєї Батьківщини. Люди забули, що вони є єдиним народом України, заплутались в тому, яка їхня державна мова, опинилися на роздоріжжі, зневірилися й розгубилися, не знають у якій державі їм буде краще жити.

Наслідки війни ми бачимо зараз: горе матерів, які втратили синів, дружин, які залишилися без чоловіків, дітей, які стали сиротами, знищені міста й села, куди не можуть повернутися їхні мешканці, зруйновані життя молодих людей, які були поранені в бою і залишилися каліками на все життя. Вся Україна в жалобі за загиблими воїнами і тими, кого забрала безжалісна війна.

Саме діти є нашим майбутнім. Тому важливо прищеплювати їм любов до своєї Батьківщини змалку. Патріотичне виховання в початковій школі дасть змогу підростаючому поколінню усвідомити себе єдиним народом України, допоможе виховати націю патріотів, тих, хто буде пишатися тим, що він є Українцем. Це дасть сильний поштовх для розвитку й процвітання нашої держави, а отже, збудуємо сильну та економічно розвинену державу, яку не здолати.

Нами було створено технологічне портфоліо для вчителів, учнів і батьків, для тих хто не байдужий до майбутнього України.

Матеріали портфоліо розміщено в Інтернет і на сайті “Патріот” за посиланням: <http://bogdasa99.wix.com/patriot>. Вважаємо, що в час інформаційних технологій – це найдоступніший формат, яким зручно користуватись і яким може скористатись не лише дорослий, а й дитина. Для дітей на сайті є рубрика “куточок мистецтва”, де можна розмалювати малюнок, а також знайти безліч ігор, загадок і завдань. У “Розділі для батьків” розміщено матеріали про те, як виховувати сучасного патріота, а також поради щодо проведення вихідного дня в колі сім’ї та подано перелік місць м. Києва, що мають історико-культурну цінність і які варто відвідати з дітьми.

“Методичний розділ” створено для вчителів початкової школи. У цьому розділі запропоновано авторські розробки уроків і заходів із патріотичного виховання у початковій школі, з яких учитель може обрати будь-який урок. У

розділі “Документи” вміщено “Концепцію національно-патріотичного виховання дітей та молоді”, що визначає основні етапи реалізації патріотичного виховання.

На нашу думку, цей сайт допоможе вчителям і батькам виховувати справжніх патріотів України.

ОБРАЗ БАТЬКІВЩИНИ В УКРАЇНСЬКИХ ПІДРУЧНИКАХ І ЛІТЕРАТУРІ ДЛЯ ДІТЕЙ

Н. Б. Антонець
**ОБРАЗ БАТЬКІВЩИНИ В ПІДРУЧНИКАХ ДЛЯ ДІТЕЙ
УКРАЇНСЬКИХ ЕМІГРАНТІВ (1920–1940)**

У 1919-1920 рр. чимало українців змушено залишили Батьківщину. Оскільки Австрія однією з перших визнала Україну самостійною державою і вже в 1918 р. у Відні відкрилося посольство Української Народної Республіки, більшість українських емігрантів почало своє поневіряння по чужих краях саме з цього міста.

У листопаді 1919 р. у столиці Австрії опинився голова Педагогічної комісії для друку шкільних книжок за кордоном Міністерства освіти УНР Антін Крушельницькій. Належачи до тієї переважної більшості емігрантів, які були впевнені, що вони невдовзі повернуться на Батьківщину, А. Крушельницькій відразу розпочав роботу щодо забезпечення навчальних закладів майбутньої незалежної України необхідними підручниками. Так, у січні 1920 р. він друкує у віденському українському часописі “Воля” статтю “Чергові завдання Українського уряду і громадянства у справі шкільництва”, де, зокрема, пише про необхідність об’єднати всі українські видавничі сили, які опинилися у Відні, для здійснення спільного проекту “Єдина школа”. У результаті виконання цього проекту повинні були побачити світ підручники з усіх предметів для всіх класів майбутньої української школи.

Одним із найактивніших помічників А. Крушельницького в намаганні виконати поставлене завдання став український педагог і літератор, і також вимушений емігрант Спиридон Черкасенко. Завдяки спільним зусиллям у спеціально створеному українському видавництві “Земля” протягом 1920-1922 рр. було видано серію українських підручників. Серед них – укладена А. Крушельницьким двотомна хрестоматія для старших класів “Вибір з українського народного письменства”, “Економічна географія України” І. Феценка-Чопівського, а також буквар, читанки та “Короткий курс правопису з додатком самостійного писання” С. Черкасенка. Безумовно, ці підручники не потрапили до шкіл радянської України. Проте їм судилося інша місія – вони стали тими книгами, завдяки яким діти українських емігрантів ознайомлювалися із своєю далекою Батьківщиною.

Завдяки чому ж створювався її образ? Розглянемо для прикладу читанку для першого класу С. Черкасенка. Зауважимо, що цей підручник автор розробив ще в умовах царської Росії, коли україномовну школу було заборонено і українські діти навчалися за книжками, що створювалися російськими авторами для російських дітей, а тому були не лише російськомовними, а й відображали дійсність, світовідчуття російського народу. На противагу цьому С. Черкасенко створив підручник, який відображав побут, народні традиції, фольклор, здобутки красного письменства, історію українців, а також рослинний та тваринний світ рідного краю. Тексти доповнювалися відповідними малюнками, наприклад, “Селяни

слухають пісню кобзаря”, “Сільське весілля”, “Печерська лавра з боку Дніпра” тощо. Певним чином в умовах еміграції такий матеріал допомагав дитині скласти фрагментарне уявлення про Україну.

Проте педагоги розуміли проблематичність формування національної ідентичності і виховання патріотичних почуттів в українських дітей, які живуть в Австрії або Чехії. Про це, зокрема, свідчить ініціатива ще однієї української емігрантки – Софії Русової. В одному із своїх листів, який датується 1939-м роком, Софія Федорівна спонукала С. Черкасенка створити хрестоматію, що складалася б з художніх описів різних місцевостей України і таким чином сприяла б більш повному ознайомленню дітей емігрантів із Батьківщиною. Проте цей задум не було реалізовано в першу чергу через фінансові проблеми.

Т. Л. Гавриленко

ОБРАЗ БАТЬКІВЩИНИ В ПІДРУЧНИКАХ З ЧИТАННЯ ДЛЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПЕРІОД ВІДРОДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ В УКРАЇНІ (1991–2001)

Образ Батьківщини є багатомірним ментальним утворенням, що виникає у свідомості людини фактично з народження, формується в сім’ї та в подальшому в освітніх закладах, зокрема в початковій ланці школи. Особливо виразно образ Батьківщини представлено в змісті літературного читання та відповідній навчальній літературі для молодших школярів. Спробуємо оглядово висвітлити означене питання на основі аналізу підручників з читання, виданих у період відродження національної школи в Україні в 90-х рр. минулого століття. Серед розмаїття читанок, надрукованих у цей час, розглянемо навчальні книжки, підготовлені провідними фахівцями в галузі початкової освіти – Н. Ф. Скрипченко, О. Я. Савченко і Н. Й. Волошиною (співавтор читанки для 4(3) класу), та рекомендованих Міністерством освіти України для використання в школах з українською мовою навчання.

Проаналізувавши більше ніж 20 читанок для три- та чотирирічної початкової школи, слід зазначити, що темі Батьківщини відводиться помітне місце серед запропонованих тем для дитячого читання. Побудова підручників за лінійно-концентричним принципом дала можливість авторам наскрізно розглянути цю тему в кожному класі з поступовим поглибленням і розширенням її змістового наповнення. Однак більш рельєфно та акцентовано вона відображена в розділах: “Україно, краю рідний” (2(1) класи), “Роде наш красний”, “Давно те діялось” (3 (2) класи), “На світі є одним одна Вкраїна”, “Краса землі, краса життя”, “Давно те діялось”, “Народні звичаї”, “Видатні письменники України” (4(3) класи).

З’ясовано, що поняття Батьківщини розглядається інтегрально, складниками якого є “мала” і “велика” Батьківщина. Відтак його наповнюють такі концепти, як мамина колицька, батьківська хата, родина, рідна мова, рідний край, Вітчизна, держава, країна. Образ Батьківщини формується у

молодших школярів завдяки ознайомленню з окремими сторінками історії України (заснування української держави, монгольська навала, козацькі війни, життя українців за часів кріпацтва, боротьба з фашистськими загарбниками), із відомими українцями, які за різних часів боронили українські землі (Д. Вишневецький, І. Сулима, П. Конашевич-Сагайдачний, І. Мазепа), прославили рідний край (Т. Шевченко, І. Франко, Леся Українка, М. Коцюбинський, М. Лисенко, С. Крушельницька, К. Білокур, С. Корольов). Звернемо увагу, що в підручниках висвітлюються не лише славні та героїчні події минулого, а й драматичні та навіть трагічні (голодомор, складні повоєнні роки). Актуалізуючи образ Батьківщини минулих епох, автори водночас ознайомлюють учнів і з її сучасним образом. Цьому зокрема сприяло вдаль поєднання в читанках творів усної народної творчості, українських письменників-класиків та сучасної дитячої української літератури. Використані у них засоби художньої виразності дають можливість виховувати в молодших школярів любов до рідного краю, повагу до національних цінностей, викликають почуття гордості за свою Батьківщину.

Змальовуючи образ Батьківщини, автори читанок акцентують увагу на красі та неповторності рідної природи, прагненні українців жити в гармонії з нею. Візуалізація образу Батьківщини посилюється завдяки вміщеним у підручниках репродукціям картин художників та малюнків до текстів для читання. Їхній зміст суголосний художнім і науково-пізнавальним творам та сприяє збагаченню уявлень молодших школярів про історію, традиції, звичаї, побут українського народу, відомих українців, рідну природу, державні та національні символи. Зауважимо, що образ Батьківщини знайшов відображення не лише в навчальних текстах та ілюстративному матеріалі, а й на обкладинках і форзацах читанок.

Отже, образ Батьківщини, репрезентований у читанках, є синтезом “малої” і “великої” Батьківщини та їхніх семантичних меж – минулого й сучасності, окремих постатей і в цілому українського народу, що формується в молодших школярів за допомогою всіх структурних компонентів підручника.

Т. В. Філімонова

В.О.СУХОМЛИНСЬКИЙ: ЩОБ У СЕРЦІ ЖИЛА БАТЬКІВЩИНА

У 1965 році товариством “Знання” була опублікована книжка відомого українського педагога Василя Олександровича Сухомлинського “Щоб у серці жила Батьківщина”, в якій на конкретних прикладах з життя Павлиської школи показано, як виховувати в учнів почуття патріотизму, відданості, любові до рідного краю.

За обсягом видання невеличке – формату брошури, добре ілюстроване художником С. І. Гришком, де в намальованих картинках відображається її зміст. Книжка складається із невеличких розділів – “Рідна природа, рідне село”, “Слово рідної мови”, “Рідна мати”, “Наша подорож по Батьківщині”,

“Вшанування пам’яті героїв людства”, “Життя і боротьба великих патріотів – взірець для дитини”, “Патріотичні діла”, назви яких свідчать про неординарність, намагання відійти від стандартних шаблонів, які були притаманні радянському періоду.

У книжці Василь Олександрович розповідає про велике виховне значення подорожей по країні, коли дитина побачивши на власні очі свою Батьківщину, свій рідний край, її природні багатства, людей, їхню творчу працю, ще міцніше любитиме її.

Виховуючи в дітей почуття любові до Батьківщини, Василь Олександрович намагався розвивати у своїх вихованців любов до рідного села, рідної матері і рідної мови, до героїчного минулого нашого народу, його воєнних і трудових традицій. Він показує це на живих прикладах, узятих із життя школи, села, родини. Тут і казка про боротьбу добра і зла, яку малюки почули під час перебування на лоні природи, і розповідь учителя про ратний подвиг воїна під час визволення рідного села, і пошуки місць поховання патріотів.

Основою виховної концепції Василя Сухомлинського і створеної ним педагогічної системи є принцип гуманізму. Послідовний мислитель і вчитель-творець створив оригінальну педагогічну систему, побудовану на психологічній основі, що передбачала врахування індивідуальних особливостей дитини, її здібностей, інтересів. Провідна роль у системі педагога відводилась вихованню громадянськості, любові до рідної землі, відданості Батьківщині, поваги до Матері й Батька, культури взаємин з людьми й природою, ставлення дитини до самої себе.

І сьогодні педагогічна спадщина Василя Олександровича Сухомлинського є живильним джерелом для науковців, педагогів, батьків, громадськості, освітян. Його провідні ідеї широко використовуються в практиці загальноосвітньої школи, у розробленні нових програм і моделей розвитку національної освіти.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Албул Ірина Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Антонець Наталія Борисівна – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу історії освіти Інституту педагогіки НАПН України

Березівська Лариса Дмитрівна – доктор педагогічних наук, професор, директор Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Белан Ганна Валеріївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту Херсонського державного університету

Богдан Наталія – магістрант Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка

Богданець-Білокаленко Наталія Іванівна – доктор педагогічних наук, доцент Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка

Гавриленко Тетяна Леонідівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г.Шевченка

Головчук Світлана Юріївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та історії педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка

Голубка Михайло Михайлович – викладач вищої категорії, Голова циклової комісії (завідувач кафедри) фінанси та кредит Львівського кооперативного коледжу економіки і права

Журба Катерина Олександрівна – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник лабораторії громадянського та морального виховання Інституту проблем виховання НАПН України

Заліток Людмила Михайлівна – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу науково-документного забезпечення та зберігання фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Зозуля Світлана Миколаївна – кандидат історичних наук, учений секретар Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Іванюк Ганна Іванівна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та психології Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка

Калініченко Надія Андріївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри біології та методики її викладання Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, заслужений учитель України

Кирій Світлана Василівна – завідувач відділу соціокультурних комунікацій та міжнародних зв'язків Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Коляда Наталія Миколаївна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної педагогіки, соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Корж-Усенко Лариса Вікторівна – кандидат педагогічних наук, доцент, докторант кафедри педагогіки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Кравченко Оксана Олексіївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Леонтєва Інна Василівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії та історії педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка

Лящук Любов Степанівна – учитель початкових класів вищої категорії, вчитель-методист Броварської ЗОШ I–III ступенів № 2 Київської області

Меленець Людмила Іванівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри методики та психології дошкільної і початкової освіти Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка

Пазюк Світлана Андріївна – викладач кафедри методики та психології дошкільної і початкової освіти Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка

Панченко Олена Василівна – учитель початкових класів вищої категорії, учитель-методист Броварської загальноосвітньої школи I- III ступенів № 2 Київської області

Похілько Олена Вікторівна – аспірантка Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Рабданова Людмила Володимирівна – кандидат філософських наук, завідувач сектору реферативної інформації відділу наукової реферативної та аналітичної інформації у сфері освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Сарасва Олена Вікторівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту Херсонського державного університету

Свяженіна Марина – магістрант Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка

Селецький Андрій Васильович – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу наукової реферативної та аналітичної інформації у сфері освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Стеценко Наталя Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту Херсонського державного університету

Страйгородська Людмила Іванівна – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу історії освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Тарнавська Сніжана Вікторівна – кандидат історичних наук, завідувач сектору джерелознавства, бібліографії та біографістики відділу історії освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Федотенко Світлана Володимирівна – старший учитель, учитель початкових класів Броварської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 2 Київської області

Федяєва Валентина Леонідівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту Херсонського державного університету

Філімонова Тетяна Віталіївна – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу історії освіти Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Хемчян Ірина Іванівна – завідувач відділу науково-методичного забезпечення діяльності мережі освітянських бібліотек Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

Чикалова Тетяна Григорівна – кандидат педагогічних наук, кафедра педагогіки, психології й освітнього менеджменту Херсонського державного університету

Швецова Ірина Вікторівна – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту Херсонського педагогічного університету

Щербина Віталій Юрійович – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту Херсонського державного університету

Янченко Валентина Миколаївна – учитель початкових класів, старший учитель Броварської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 2 Київської області

Янченко Тамара Василівна – кандидат педагогічних наук, докторант відділу історії педагогіки Інституту педагогіки НАПН України